

КЫРГЫЗ ССР-НЫ КУЛЬТУРА МИНИСТЕРСТВОСУ

Кат. 35-Д

Бүгө жашайык

ФРУНЗЕ
1957

С 73

КЪЫРГЪЫЗ ССР-ны КУЛЬТУРА МИНИСТЕРСТВОСУ
РЕСПУБЛИКАНЫ ХАЛКЪ ТВОРЧЕСТВО ЮЙЮ

„Искусство халкъныккыды“
В. И. Ленин.

БИРГЕ ЖЫРЛАЙЫКЪ

№ 2

Жараштыргъан И. Рахасев

Кар. 35-8
92205

Черкесская
Областная
Библиотека

1957

КЪЫРГЪЫЗ КЪРАЛ ВАСМАСЫ
Фрунзе

ҚЪЫСХА АННОТАЦИЯ

Қъарачай — малқъар тилинде чыкъткъан № 2 «Бирге жырлайыкъ» деген репертуар сборникге бир талай малқъар эм къарачай жазыучулары назмулары, жырлары, инарлары эм да пьесалары киргенди. Сборникни 4 бѐлюмю барды. 1 Музыка бѐлум. 2. Назмула бла инарла. 3. Пьесала. 4. Асламей тебсеу. Сборникге кирген затлары асламысы бизни атажуртубузну, Коммунист партияны, халкълары ичинде шѐхлукъну тынчлыкъны жаш тѐлюню юсюнден жазылган затладыла.

Сборник 1957 жылда Москвада ётерик Битеу дуньяны жаш тѐлюсюню VI фестивалына хазырланган коллективлеге болушлукъга чыгъарылганды.

МАЛКЪАР ФЕСТИВАЛЬ МАРШЫ

(Халкъ жырларыны темасындан)

Макъамын берген
И. Рахаев

Маршны ишлеб жараштыргъан
Н. Давлесов

MAKAM TAKTIBILE

The image shows a musical score for a march. It consists of four systems of music, each with a grand staff (treble and bass clefs). The first system is marked 'MAKAM TAKTIBILE'. The music is written in a style characteristic of Dagestani folk music, featuring a mix of eighth and sixteenth notes, often with a 'taktil' (rhythmic) feel. The score is arranged in a 2/4 time signature. The first system has a treble clef and a key signature of one flat. The subsequent systems also have a treble clef and a key signature of one flat. The music is written in a style that is both melodic and rhythmic, typical of a march.

The first system of musical notation consists of two staves. The upper staff is in treble clef with a key signature of one flat (B-flat) and a common time signature. It contains four measures of music, primarily using eighth and sixteenth notes. The lower staff is in bass clef and contains four measures of music, primarily using quarter and eighth notes. A dynamic marking of *f* (forte) is present in the fourth measure of the upper staff.

The second system of musical notation consists of two staves. The upper staff is in treble clef with a key signature of one flat and a common time signature. It contains four measures of music, including a measure with a fermata. The lower staff is in bass clef and contains four measures of music, primarily using quarter and eighth notes. A dynamic marking of *f* is present in the first measure of the upper staff.

The third system of musical notation consists of two staves. The upper staff is in treble clef with a key signature of one flat and a common time signature. It contains four measures of music, primarily using quarter and eighth notes. The lower staff is in bass clef and contains four measures of music, primarily using quarter and eighth notes.

The fourth system of musical notation consists of two staves. The upper staff is in treble clef with a key signature of one flat and a common time signature. It contains four measures of music, primarily using quarter and eighth notes. The lower staff is in bass clef and contains four measures of music, primarily using quarter and eighth notes.

The first system of musical notation consists of two staves. The upper staff is in treble clef and the lower staff is in bass clef. Both staves are in a key signature of two flats (B-flat and E-flat) and a 6/8 time signature. The music features a mix of chords and moving lines in both hands.

The second system of musical notation continues the piece with two staves in the same key signature and time signature. The notation includes various rhythmic patterns and chordal structures.

The third system of musical notation concludes the piece with two staves. The word "Бөшалды" (Boshaldy) is written in the right margin of the system. The notation shows the final chords and melodic lines of the piece.

БИРГЕНЪЕ ЭТЕМЕ ДЖОЛУММУ

Халкъ муз. ишлеген —
С. Панков

Сёзлери — А. Эбзеевники

The image shows a musical score for a song. It consists of three systems of music. Each system has a vocal line (treble clef) and a piano accompaniment (grand staff with treble and bass clefs). The lyrics are written below the vocal line.

Сы-ты ала кы-сыб кесим э- шыр-дык. Шы-
-мы олзургым-у - шы- гыд . Билмег тур-гын-лыг гю-шад

кылагыны, сый-нок-лик ай-руу ту-мал-гы . Бил-мэр
 Бил-мэр
 Бил-мэр

тур-галимай ты-ноб кыла-гына-ны, сый-нок-лик ай - руу ту-у

Handwritten musical score for voice and piano. The score is written on three staves. The top staff is for the voice, the middle staff is for the right hand of the piano, and the bottom staff is for the left hand. The music is in a minor key, indicated by one flat in the key signature. The lyrics are written below the voice staff.

Lyrics:
- гда . 2. Да-рем- -на з-то- мо да-ду-уу

The score includes various musical notations such as notes, rests, and dynamic markings. The piano part features complex chordal textures and arpeggiated figures.

БИРГЕНГЕ ЭТЕМЕ ДЖОЛУММУ

Къаты къол къысыб кесим ашырдым,
Нанымы окъургъа — узакъгъа.
Билмей тургъанлай тюшюб къалгъанма,
Сюймеклик ауруу тузакъгъа.

Джюрекге къысыб, сыйлаб къарайма,
Сен къаты къысхан къолума.
Кёз къарамымдан эртде кетсенъ да,
Мен кеталмайма джолума.

Мурукгу этеме, къайыталмайма,
Ашыра чыкъгъан джеримден.
Къалай бек тартад сюймеклик ауруу,
Кючлюдю агъач джелимден!

Бзынъдан къараб санъа тарала,
Сюймеклик отда кюеме.
Тауладан ургъан салкъын джел бла,
Бзынъдан салам ийеме.

Аманатлайма мен саламымы,
Тауланы салкъын джелине,
Биргенъе учуруб, элтиб бер дейме,
Нанымы баргъан джерине.

Тауланы салкъын джели элтиб берсин,
Джюрекден салам кесинъе.
Кавказ тауладан къаты ургъан аяз,
Тюшюртсюн мени эсинъе.

Мен эртден сайын кюзгюню аллында,
Чачымы эшеме, тарайма,
Хар минут сайын кьолума алыб,
Мен суратынъа кьарайма.

Кёк кёгюрчюню боинуна тагыб,
Санъа письмола береме.
Мен кече сайын джукъу арасында
Тюшюмде сени кёреме.

Арада таула эм къара тенгъиз
Мен джибек кёпюр салайым.
Ой, мени наным Одессадады,
Мен анъа ётуб барайым.

Къобанны алтын чабакъчыгына,
Джюз да тенгъизге джет дейме,
Джюзерге келсе наным тенгъизге!
Мени ючюн убба эт дейме.

Сюймеклик кючлюд Кавказ тауланы,
Ичлерин паралаб чачар!
Къара тенгъиз да эки бёлюнюб,
Кеси арасындан джол ачар!

Узат кьолунъу тенгъизден бери,
Мен да узатама кьолумму.
Магнит кюч бла гарт мени ары
Биргенъе этеме джолумму.

Ж. Залиханов

ЛЕНИН

Адам улуна жукъудан юяныгъыз,
Бугъоуланы ташлагъыз деб кычыргъан,
Сиз кыйыныгъызны ашатмагъыз .
Деб ишчи халкъны кюрешге чакъыргъан;

Къолларына кючлю саут-саба бериб
Халкъланы барлыкъ жолларын ачхан,
Кеси кыралыбызны хазырлаб кёрюб,
Жауланы ёмюрде къобмазча чачхан;

Алай бла саулай урунганлагъа жол
Кёргюзтюб, сермешиге базындыргъан,
Халкъланы жарыкъ кюню—Ленинди ол,
Жаулагъа ишчи кючню танытдыргъан!

Темирден-къурчдан къаты партия къураб
Къолуна махтаулу байракъ берген,
Ленинди ол-ёхтем, батыр туруб
Боллукъну жюз жылгъа алгъа кёрген!

Ленин—халкъланы батмазлыкъ кюню
Таймай бизни жылытханлай турады,
Аны ёмюрле бла жашарыкъ иши
Хар жерни жангы жашаугъа бурады!

Партияны хорлау байрагъы къолда,
Ол бизни коммунизмге таукел элтед,
Саулайын битеу халкъла барлыкъ жолда
Ленин—чолпан жулдузлай жарытад!

1956

ПАРГИЯНЫ ХХ СЪЕЗДИНЕ.

Ёмюрле бир-бирлерин кьууа баралла,
Бири бириден эсе уллу махтаулу,
Алай сени ёмюрюнгден, оноуунгдан
Уллугъа бир оноуну санамаз бир таулу.

Сен этген оноула битеу халкъланы
Барына бирден кьанат бергендиле,
Кьууанч жашаугъа эркин учугъуз деб,
Къара булутланы жарыкъ кергендиле.

Халкъла жүрекден алгъыш этедиле
Ёмюрюнг минг жылланы болсун деб,
Коммунизм жолда таукел барыб, кьураб,
Халкъ бютюн насыбдан толсун деб.

Жашаунг алай эркин болсун, кёб болсун
Битеу тенгизлени суулары кибик,
Ишинг алай къаты болсун, бек болсун
Ехтем Кавказны ёмюр таулары кибик!

1956

МУРСАМ БЛА УРСАМ

Мени кьолумда мурсам —
Аны бла сени урсам!
Сакъ болугъуз кесигизге,
Салама мен эсигизге!

Ол жуукъ, шагърей деб айырмай
Хаталыны бек кюйдюреди,
Этгенин халкъдан жашырмай
Аны аямай тюйдюреди.

Урсам-хатачыны жалап
Этинден башхасына тиймез,
Тюз жолдан аз да шашханны
Кюйдюрмей арталлда иймез.

Мени мурсам хар заманда
Кимге да бирден къарайды,
Хар жерде мурсам аманны
Бла ахшыны айырыб марайды.

Иги ишлеген тюз адам
Кесин махтатыб ётеди,
Алай хатангы эслесе,
Мычымай ызынгдан жетеди.

Жетсе уа арсарсыз айланыб
Осагъат кюйдюрюб башлайды,
Кюйдюрюб'а этинг саулай
Дугъурадан толса бошайды.

Мени мурсам-мени къаламым
Бек махтайды ахшыланы.
Кесибизни ариу жюрютейик,
Ахшылыкъгъа да юйретейик!

Б. Гуртуев

МАЛКЪАР МАРШ

Алгъа, алгъа алгъа
Алгъа, алгъа, алгъа
Хорлау алыргъа
Хорлау алыргъа!
Батыр барыргъа
Барыбыз да
Тизилебиз,
Битеу кючюбюзню
Бирикдиребиз.

2 кере

Хорлау кызыл байракъ
Алда жел эте,
Баргъан батырлагъа
Бирден кёл эте,
Барыбыз да
Тизилебиз
Битеу кючюбюзню
Бирикдиребиз.

2 кере

Ехтем тик таулада
Семиз малланы,
Эркин жалпакълада
Бай токъ сабанланы
Болдурургъа
Тизилебиз
Битеу кючюбюзню
Бирикдиребиз.

2 кере

Аллыбызгъа душман
Къажау суйелсе,
Жарыкъ жолубуздан
Тыйаргъа десе,

Барыбыз да
Тизилрбиз,
Битеу бир кюч халда 2 кере
Уруб ийербиз.

Башны ёрге тутуб,
Таукел барайыкъ.
Бизге дос болгъаннга,
Сюйюб къарайыкъ.
Къыралланы
Ичлеринде,
Хар кимге тийишли 2 кере
Кеси жеринде.

Халкъыбызны саулай,
Аймай кючюн,
Бир жолгъа тизебиз
Тюз барыр ючюн.
Бек суйебиз,
Жан беребиз,
Туугъан жерибизни 2 кере
Барысы ючюн.

Алгъа, алгъа, алгъа,
Хорлау алыргъа!
Коммунизм жашаугъа
Батыр барыргъа!
Барыбыз да
Тизилебиз,
Битеу кючюбюзню 2 кере
Бирикдиребиз.

О. Хубиев

ПАРТИЯ

Къыйын джыллада туугъанса тулпарча,
Онгсузланы ышандырыб джашаугъа.
Халкъла сени ёмюрде унутмазча,
Эркинликни этгенсе бизге саугъа.

Къаллы джаула чабсала да таларгъа,
Аланы сен суусутханлай келесе.
Урунъанлагъа болушуб, джараргъа,
Кече кюн да акъылынъы бёлесе.

Джолубузну Ленин ачханды бизге,
Осыятларын джашауда кёребиз.
Заукъ джашау салгъынчы джерибизге,
Тынчлыкъ джокъду. рахат болмай, ёребиз.

Чырмау этиу энди таша, туруу да
Бузукъчула кёрюнмейле орамда.
Партиябыз, сени блабыз къуру да,
Кюн аманда, барамтада, боранда.

Къарнаш этиб, миллетлени барысын
Джарыкъ джолну сен элтесе хорламгъа.
Мийикге тутуб Ленинни байрагъын,
Биз кёллениб, таукел барабыз алгъа.

Партиябыз, мелхум джашау ачаса
Кенг джуртубузда джашагъан халкъ-
лагъа.

Сени бизге кыйынынга, ишинъе,
Табалмайбыз чыртда олче, не багъа.

Джуртубузну сен сакълайса тынчлыгъын
Ленин айтханча, къурч къала этгенсе.
Тюллюк джашауну кенъ джолуна чыгъыб
Муратынъа тамам толу джетгенсе.

1956-джыл.

АЛАЙАМЫДЫ?

Таякъ джанъур
Кёб мычымаз.
Эсли адам
Бош къчырмаз.

Бек махтаннъан
Аз болушур,
Хыре адам
Джай къурушур.

Ашыкъгъан суу
Узакъ кетмез.
Ол сай болур,
Сени элтмез.

Сокъур алма
Эрте бишер,
Замансызлай
Агъыб, тюшер.

Къар тюбюнде
Джанкъоз чагъар,
Бош джелчикге
Тёзмей агъар.

1956-джыл.

Х. Кулиев

ФЕСТИВАЛЬГЪА

Фестивальгъа хар къайдан
Келликдиле къуйулуб,
Къарындаш эгеч боллукъдула,
Москвагъа жыйылыб.

Бир анадан туугъан кибик,
Бир-бирлерин суйерле,
Хар ким кеси миллетича,
Тюрлю-тюрлю кийерле.

Бир аууздан Гимн жырларла
Хар ким ана тилинде,
Бир къонакъ да ана излемез
Бизде тургъан кюнюнде

Тиллери башха болсада,
Бир-бирлерин билирле,
Жарашуу деб жырла жырлаб,
Той этерле, кюлюрле.

Къонакъ болуб биз келгенбиз,
Биз къарындашбыз сизге,
Жарашуу болсун дуньяда,
Уруш керекмейди бизге.

Келген къонакъ хар бири
Келир кёгюрчюн алыб
Жарашуу! деген сёзню
Байракъларына салыб.

Дуньяда битеу таш тёлю,
Фестивальгъа бурады эсин,
Барыргъа кимге тюшседа,
Насыблыгъа санайды кесин.

Барырла фестивалъгъа
Техниканы бийикге салгъанла,
Къысыр тюзлени хорлаб сабан этиб,
Мирзеуню кѣб алгъанла.

Барырла фестивалъгъа,
Кѣкде машинаны бургъанла,
Къралын жауладан сакълаб,
Чекледе ъхтем тургъанла.

Барырла фестивалъгъа,
Мирзеуню кѣб алгъанла,
Темирни, кѣмюрню жерден чыгъарыб,
Дуньягъа юлгю салгъанла.

Барырла фестивалъгъа,
Тѣлюню кѣб алгъанла,
Ийнек сауууда, кѣб сют алыуда,
Дуньягъа юлгю салгъанла.

Барырла фестивалъгъа
Окьюуда бешни алгъанла,
Олимпий оюнлада хорлаб
Дуньягъа рекорд салгъанла.

Барырла фестивалъгъа
Арктиканы хорлаб алгъанла,
Ууакъ эллени бузуб кетериб,
Тюзледе сахар салгъанла.

Келирле фестивалъгъа,
Гюрбежиде салта ургъанла,
Жарашыу байракъны бийикде тутуб,
Капиталгъа къажан тургъанла.

Келирле фестивалъгъа
Бугъоуну тартыб юзгенле,
Эркинлик бизге, жокъ болсун уруш деб
Халкъны ызыннан тизгенле.

Келирле фестивалъгъа,
Цейлонлу, Негр, Араб,
Аланы къарындашлыкъларына,
Дунья къалыр къараб.

Жыр ариуу анда айтылыр,
Дунья тынгылар суйюнюб,
Кёб минг адам бирге тебсерле
Тюрлю-тюрлю кийиниб.

Таматалары орусду,
Урушну аллын тыйгъан,
Къарындаш эгеч этиб,
Тегерегине жыйгъан.

Кичи къарындашы Къытайды
Юйдегиси кёбдю
Киши жыгъалмаз аны
Мурдору къурчдан бекди.

Келген тёлю хар бири,
Къарындашдыла алагъа,
Юйлерин таяндырадыла,
Бузулмаз Совет къалагъа.

Фестивальгъа жыйылырла,
Ахшы оноу этерле,
Хар ким келген жерлерине
Къанат къагъыб кетерле.

Москвагъа жыйылыб,
Фестиваль болгъан кюнледе,
Халкълагъа мамырлыкъ дерле
Тюрлю-тюрлю тилледе.

Капиталны зулмусунда
Къыйналат жалчысы, къулу,
Болгъанды замап энди—
Юянды адам улу!

Биз урушну сиймейбиз,
Ийебиз, биз жерге,
Урушну ким башласада,
Улатыб басдырырбыз кёрге.

Жашасын бизни Москва
Коммунизманы кёпюрю
Къарыусузгъа артыкълыкъ этдирмейт
Болат хар заманда ёкюлю.

Жашасын жарашуу!
Жокъ болсун уруш!
Кёбке жашасын,
Урушсуз туруш!

ИГИ МАЛЧЫ

Иги малчы алай балур,
Стауаты малдан толур,
Мал оруну жылы болур,
Къургъакъ ашы мылы болур.

Кютген малы семиз болур,
Табханлары эгиз болур,
Саугъанлары сютлю болур,
Къозулары тюклю болур.

Кюткен кёйу эки табар,
Бакъгъан аты къаты чабар,
Хора болур туугъан тайы,
Аш излемез кышы, жайы.

Кърал суйер ол малчыны,
Колхоз малда керти алчыны.
Мер-мер ташда къазылгъанлай,
Аты турур жазылгъанлай.

Колхозуна байракъ болур,
Курортлагъа барыб солур,
Выставканы барыб кёрюр,
Къыралыбыз майдал берир.

ОСАЛ МАЛЧЫ

Осал малчы хомух болур,
Юсю, башы кирден толур,
Бети, кьолю жууулмайын,
Химиллери уулмайын.

Чабырлары чачылгъанлай,
Аузу кёкге ачылгъанлай,
Бузоу — тыймаз аты болур,
Даулашыргъа къаты болур.

Бёркюн кийиб кёзлерине,
Таш жарылыр сёзлерине,
Ашагъанда ашдан тоймаз,
Бишген кьойну жугъун
кьоймаз.

Сёлешгенде тели кибик,
Кьойгъа барса бёрю кибик,
Тууар кютсе тёшден атар,
Кюн туушха кириб жатар.

Кюткен малы кичиу болур,
Мал оруну бокъдан толур,
Ийнеклери сютсюз болур,
Кюткен кьойу тюксюз болур.

Жекген малы жауур болур,
Этген иши даур болур,
Кюткен малы тюзде къалыр,
Колхозуна хата салыр.

Кьойларына бёрю чабар,
Кьозуларын бир-бир къабар.
Терен муржар этиб жатар,
Юянмайын тангы атар.

Сют уютса сютю тутмаз,
Гыржын этсе кюймей чыкъмаз,
Жау чайкъаса жауу тюшмез,
Эт къайнатса эти бишмез.

Къош хабчюгю чачылгъанлай,
Сютю, айраны ачылгъанлай,
Челеклери шимир болуб,
Гадурасы кирден толуб.

От эт десенг, от тюшюрюр,
Гыржын этсе, чий биширир,
Суу бер десенг, туз келтирир,
Атха минсе, ат ёлтюрюр.

Ёрге десенг, энишге барыр.
Терк кел десенг, анда къалыр,
Тиш артына кириб жатар,
Ол формада кюню батар.

От тамызса оту жанмаз,
Суусаб берсе адам къанмаз,
Кюлюн сюртюб гыржын бермез,
Сют тегюлсе аны кермез.

«Ашда берю, ишде ёлю»
Малда болмаз аны кёлю,
Ишге ийилмейт аны бели,
Акъял мынга къачан кели?

А. Байкулов

М О С К В А

Ой Москва, Москва, сен багъалы,
Москва, суйген мени сахарым,
Ой Москва, Москва
Сененъ сѣзюм, назмум, хапарым.

Ой Москва, Москва, сен махтаулу,
Салам айтат таулу баласы.
Ой Москва, Москва алтын баулу,
Деу халкъымы, ёхдем къаласы.

Ой, Москва, Москва ариуса сен,
Ариуса айча толгъан кѣкде,
Джырлайма сеннѣе, Москва, мен.
Менича миллионла жерде!

Джуртуму сен ара джюреги,
Джарыгъынъы джерге ийб,
Сеннѣед сѣзню ассы тилеги,
Къарайса кюнча, бизге тийиб.

Кенъдиле, эркин орамларынъ,
Бузчадыла. сыйдам тепсилей,
Ёсѣсе толуб къарамларынъ.
Тынчлыкъ, ючюн къылыч билей.

Джер тюрюнде темир джолларынъ,
Джер башында къурч къанатларынъ,
Байлыкъ берген бирлик къолларынъ,
Джер къучакълагъан темир атларынъ.

Айбат тышынь, джашнайды ичинь,
Джокъду салкъынынъ эм булутунь,
Джаугъа къоркъуду къадама кючюнъ,
Сыналгъан кѣб, хатерсиз отунъ.

Кѣб къонакъла келелле сенъе,
Узакъ джерледен талпыб кѣрюрге,
Сукъланалла ала, бизде таннъа,
Ашыгъалла къарнаш къол берирге.

Москва, багъалы шахарыбыз,
Къарайды, сенинъе тохтаб джай кюн.
Бараса алгъа, эм барыбыз,
Эртденнѣ орун къоя бюгюн.

Бараса алгъа, учаса алгъа,
Джашауду юлгюнъ, Москва сени,
Ишинъ насыб джарыкъ джолгъа,
Кемликлени, сен ата кери.

Аллыкъса сен, халкъыма джигер,
Батырлыкъны кѣлтюрюб ёрге.
Джокъду кюч, къарыунъу бюгер,
Москва, сыйынъ, минъенди тѣрге.

Белгилисе сен, ётюб ары,
Чегибизден узакъ, тышына.
Сени блады урунъан бары,
Ишыкъ таба, сууукъ къышына.

Ой, Москва, Москва джаным,
Хорламды бизге махтау атынъ,
Ой, Москва, Москва, наным,
Унукъгъанъа джолду суратынъ.

Декабрь, 1956.

Т. Зумакулова

АЛГЪЫШЛАЙМА ФЕСТИВАЛЬНЫ

Алгъышлайма жюрегимден мен аны,
Москвада алтынчы фестивалыны.
Ол къууанчны биз сакълайбыз барыбыз,
Сен сау кел биринчи фестивалыбыз!

Хазырдыла хар къралдан келирге,
Москвада фестивалыны кёрюрге.
Биз хазырбыз аллай къууанч берирге,
Келген тенгле унутмазча ёмюрге!

Жолугъурбуз фестивалыда биз алай,
Сау дуньяда тюрлю халкъла бир талай.
Биз тубербиз, жарыкъ жырлай алагъа,
Жыйылырбыз ара шахар Москвагъа.

Жыйылырла хар бир халкъдан алчыла,
Колхозлада иги ишлеген малчыла.
Тюрлю тебсеуле ачарла тойчула,
Жарыкъ ёнледе жырларла жырчыла.

Жырыбызны эштирле къанатлыла,
Чариш этиб чабышырла атлыла.
Жаш тёлюле тоб ойунла къууарла,
Сейирине битеу халкъла къарарла.

Таулу тебсер индиячы къыз бла,
Жюрюрбюз дерле бу къууанчлы ызбла.
Негр тебсер орус къызбла бирге,
Шуёх болур унутмазча ёмюрге.

Хар бир халкъла тюрлю кийим киербиз,
Къонакъланы жарыкъ сыйлаб иербиз.
Къарындашны-къарындашча сюербиз,
Битеу халкъла мамырлыкъны кючлербиз.

Алгъышлайма фестивалъны мен алай,
Бу алгъышны уллу алгъышха санай.
Ол этсин сау дуньяда хар миллетни,
Бир бирине тюз тутарча ниетни!

Шуёхланы алгъынданда кёб этсин,
Халкъла ичинде къажалулукъну жокъ этсин!
Къууандырсын битеу халкъны барысын,
Ол бек этсин мамырлыкъны къаласын!

Алгъышлайма жюрегимден мен аны,
Москвада алтынчы фестивалъны!
Ол къууанчны биз сакълайбыз барыбыз,
Сен сау кел, бизни фестивалъыбыз.

ОРДЕНЛИ КЪЫРГЪЫЗСТАНГА

Бир къыргъызлы унутмаз ол кюнлени,
Къууанчлыгъын битеу къыргъыз эллени.
Ленинни Ордени саугъагъа келгенин,
Къыргъызстан бийикте ёрлегенин.

Партияны планларын толтургъанд,
Толу этиб башы бла оздургъанд.
Жол ачханды алчылыкъда келишге,
Кётюрюлгенд тюшмез кибики энишге.

Ол къууанч артыкъ туююл къыргъызлагъа
Къууанчды орусха эм таулулагъа,
Хар бир ишде алгъа баргъанлагъа,
Къыргъызстанда битеу адамлагъа.

Ишни сюед къыргъызстанны халкъы,
Алчылыкъда айтылгъанды аны аты,
Чёкмез кибики кётюрюлгенд къанаты,
Не ишдеда жарым болмаз бир заты.

Барыбыз алгышлайбыз биз партияны,
Партияды бизге берген ол багъаны.
Биз ийебиз кыргъыз тауладан саламны
Салам бла алгышлайбыз биз аны.

Алгышлайла шахарлары, эллери,
Алгышлайла битеу кыргъыз жерлери,
Алгышлайла бийик уллу таулары,
Алгышлайла саркыб баргъан суулары.

Ант этебиз бютюн иги ишлерге,
Ант этебиз къралыбызны кючлерге!
Хар заманда тюшер кибик тергеуге,
Ант этебиз бютюн ёрге ёрлерге!

Ант этебиз жылдан алчы болургъа,
Ант этебиз айтханынгы толтуругъа!
Ант этебиз тюз жолунгда барыргъа,
Инан сен, партиябыз, анга!

АРМИЯДА ЖАШЛАГЪА

(жыр)

Армиягъа кетген таулу жашла,
Биз сизге салам иебиз.
Малкъар халкъны кыуандырыча
Жигитле болсагъыз сюебиз.

Батыр жүреккли, сиз таулу тенгле,
Юйрениб билим алыгъыз.
Кыралыбызны бютюн кючлерча,
Аямай кючню салыгъыз.

Юйренигиз таулу къарындашла,
Шуёхгъа шуёх болургъа.
Къажаулукъ тутхан суймеген жаудан,
Кыралыбызны къорургъа.

Жигитлик иги болгъанын, жашла,
Биле болурсуз кесигиз.
Кыралгъа жараб, хорламла алыб,
Бийикден бийик ёсююз.

Аллай белгиле алыгъыз, жашла,
Махтаб газетге уруча!
Биздеуа аллай жигитле бард деб,
Бизда кьюуана турурча!

Къыралыбызны кючюне жараб,
Алгъадан, алгъа барыгъыз.
Битеу таулула махтаныр кибик,
Уллу хорламла алыгъыз!

Мытыр болмай, женгил болайыкъ деб,
Бир биригизге айтыгъыз.
Къыралыбызны жаудан сакъларча,
Билимли болуб къайытыгъыз.

Сиз борчугъузну толу толтуруб,
Кёб махтауладан толугъуз.
Атларыгъыз унутулмаз кибик,
Аллай жигитле болугъуз!

ТРАКТОРЧУ ЖАШНЫ СЮЕМЕ

Ашхы кёрмейин,
Халин билмейин,
Къыйынды адамны сюерге.
Бир башха элден,
Бек узакъ жерден,
Агроном келгенди тилерге.

Элимми билиб,
Ол мени суйюб,
Келгенди атамдан тилерге.
Киши билгинчи,
Адам кёргюнчю,
Юйге келечиле иерге.

Ол аны билиб,
Ма мени суйюб,
Парторгда бизге къайытханды.
Анга барма деб,
Мен алама деб,
Олда манга алай айтханды.

Хапарны эштиб,
Олда эришиб,

Завферма да бизге келгенди.
Сен манга кел деб,
Белгиди бил деб,
Ол кьол жаулукъчугъун бергенди.

Барысын билиб,
Алагъа кюлюб,
Бухгалтерда письмо ийгенди.
Ол мени мараб,
Эринмей сураб,
Кимни суйгеними билгенди.

Башынгдан ойлаб,
Сен бизни сураб,
Хар барыбызгъа да къара деб;
Тели болмайын,
Сен жангылмайын,
Барындан да мени сайла деб.

Жарыкъ кёзлери,
Ариу сёзлери,
Кимни суйгеними билеме.
Бир арсар болмай,
Кьуллугъун сормай,
Тракторчу жашны сюеме.

Ол ишден келиб,
Таза кийиниб,
Хар ингирден клубха барады.
Тойда барыуу,
Аякъ алыуу,
Мени акъылымы алады.

Ол иги ишлеб,
Колхозну кючлеб,
Кёб уллу хорламла алады.
Ма алчы болуб,
Саугъала алыб,
Жылдан выставкагъа барады.

Жырлаб, кюлдюрюб,
Кесин суйдюрюб,
Айтханды ол мени алыргъа.
Толу сёз бериб,
Жюрегим суйюб,
Сёз бергенме анга барыргъа,

Х. Байрамуква

ЛЕНИННИ ПАМЯТНИГИ

Къолун узатып джол кѣргюзеди,
Джаллау джокъду ол джолдан бизге.
Боллукъ джашауну ол билдиргенди,
Талпыб ишлейбиз анъа джетерге.

Къарнаш халкъла бирден тизилиб,
Тохтаусуз алгъа барабыз.
Сени къолунгъа биз да къолланы,
Бир-бирибизге узатабыз.

Осиятынгы тындыра партиянь
Кюн-кюнден къарыу алады.
Джангылыч затла ишинде кетсе.
Ехдем тюзете барады.

Кетерле ёмюрле, бек кѣб кетерле,
Джолунгъа къырдыш къозламаз.
Сен кѣргюзгенча атлагъан халкъны,
Не кючлю джау да хорламаз.

Къарнаш халкъла бирден тизилиб,
Тохтаусуз алгъа барабыз,
Сени къолунгъа биз да къолланы
Бир-бирибизге узатабыз.

1956

АЙТ

Кёб сёлешдинъ сен, тарыкъдынъ.
Нек?

Сормай кесинъи танытдынъ.
Нек?

Джюннъе тюшген таукъ кибик къатыш
ханса.

Сен.

Кесинъи ариулаб, къатынынъы аманлай
са

Сен.

Кёб зат бла бегитесе айтханынъы.

Сен.

Болумсузгъа сылтау хазыр, билемисе.

Сен.

«Къатыным хый-мыйды», — дейсе.

Нек?

«Окъумай къалгъанды», — дейсе.

Нек?

«Негер тюлдю меннъе», — дейсе,

Нек?

Андан кесинъи уллу кёресе.

Нек?

«Андан айрылама», — дейсе.

Нек?

«Башха алама», — дейсе.

Нек?

Къатынынъы джолгъа салгъа болушдунъ
му?

Айт.

Окъутуб билим алдыргъа кюрешдинъми?

Айт.

Кёлтюрдюнъмю аны сыйын?

Айт.

Сыладынъмы аны кёлюн?

Айт.

Окъа ишлей билмеген джюн ишлейди,

Бил.

Къатын тута билмеген сер этеди.

Бил.

Адамны аманлагъан, кеси аманды.

Бил.

Керек джерде кѣлтюрмеген, кѣлтюремди.

Бил.

Джашаун къатышдырыб, тарыгъыучу.

Бил.

Ол терслигин биреуге атыучуду.

Бил.

Акъыллы адам ёмюрге тарыкъмайды

Бил.

Терслигин ол кесинде ёхдем табад.

Бил.

Джашаунда тарыкъгъан адам тюлдю.

Бил.

Андан эрши дуньягъа джукъ кёрюнмейд.

Бил.

Джашауну иги этерча не зат этдинг?

Айт.

Этмегенлей тарыгъыб не зат табдынг?

Айт.

Август, 1956.

Х. Кубанов

СУЭЦ КАНАЛ

Египетни огъурлу тынч халкълары,
Тыш джуртла бла сатыуларын этерге,
Тюе беллеге джюклеб артмакъларын,
Сокъмакъ салыб къум тюзлеге джетерге.

Тенъизледен къобуучу къаты джелле
Къызыл къумну джашил хауада элей,
Улоу белден адамны ата элле,
Къум тубюнде къала элле тюеле;

Не тоноучу марай эди джолларын,
Хатерсиз ышаннъа салыб атаед,
Сауланы артына байлаб къолларын,
Алыб барыб джесирликге сатаед.

Тёзалмайын бу къыйынлыкыгъа халкъла.
Джюреклери тебе эди тенгизлей,
Къарыу джетмей, джылла ёмюрле саркъа,
Узакъ джолну къысхартыр мадар излей.

Заман кете, акъыл билим да ёсе,
Табхан элле джол къысхартыргъ амал,
Джерле арасы эмда къызыл тенъизни
Кезин оюб ишлеген элле канал.

Суэц каналгъа энди этеди иелик,
Египетден къоркъуу кенънъе къачханды,
Джер дюзюнден тая барады байлыкъ,
Эркинликге Октябрь джол ачханды.

Египетни энди кѣбдю шохлары,
Джанларыча аны багъалы кѣрген,
Уалырча чынларында чохлары,
Къанлыланы, джанбы урушну излеген.

Америка, Франция, Инъилиз!
Бурун дунягъыз къорагъанд узакъгъа,
Бийлигигиз кѣбге бармаз, билигиз,
Ууакъ къралла энди тюшмезле тузакъгъа.

Оюлур джар чыбчыкъны аягъындан,
Джутлукъ бла сизге балах ачылыр,
Елюр къой сюрюучюню таягъындан,
Байлыгъыгъыз къуш тюгюнлей чачылыр.

Суэц каналгъа энди этеди иелик,
Эгипетден къоркъуу кенънъе къачханды,
Джер юсюнден тая барады бийлик,
Эркинликге Октябрь джол ачханды.

Август, 1956.

«ТУ—104»

Сени ишлегенд чемер къл,
Анъа этесе шагъатлыкъ,
Он суткалыкъ поезд джол —
Сеннъе жети сагъатлыкъ! —

Сюрюб окъ, не джел джетмез,
Сен учсанъ джер джюзюнде,
Аллынъ бла къуш да ётмез
Хауаны тенъизинде!

Эртденнъиде чай ичиб,
Москвадан учарыкъ,
Делиде сенден тюшюб,
Ашайды кюнорталыкъ.

Сексен адамгъа орун,
Хазыр сени ичинъде.
Къыраллагъа ётед джолунъ,
Марда джокъду кючюнъде.

Къралланы адамларын,
Джырыб хауа бошлукъну,
Элтесе Москвагъа,
Джюрютюрге шохлукъну.

Сен турлукъса учханлай,
Тохдамайын кыш, не джай,
Сени аллынъы тыялмай,
Хорланнъанды Гималай.

Хар бир билимде толсун,
Компартияны иши,
Туполев да сау болсун
Сени ишлеген киши.

1956

М. Геттуев

БЮГЮННГЮ КЮН, СЕН САУ ҚЕЛ

Ариуду кюн, омакъды ол—
Жарытад тегерекни,
Сыртланы эм аулакъланы,
Миллион жүрекдени.

Орамлада ёрге эм эншге
Адамла толкъун озалла,
Аланы акъыллары бирча
Къуанч хапар соралла.

Ма акъсакъл киши, кёрчю,
Сора онжыллыкъ кызычыкъ.
Байракълны элтелле ала,
Анда кызыл жулдузчукъ

Оруслу, кыргъызлы, таджик,
Къабартылы эм таулу,
Ленинни жолунда бара,
Ишлейле бу жашауну.

Ишараса, кызыл байракъл,
Кёбле къарарла санга,
Сени толу сыфатларча,
Сёз табылмайды манга.

Хар заманда, жарыкъ байракъл,
Кёзюмдеди сыфатынг,
Билесе, бизден сора да,
Миллионладад атынг.

Қылай омакды бююн кюн!
Қыуанабыз биз анга,
Халкъланы вожду, партия,
Сыйлау айтабыз санга.

Кёрчю! ишармагъан жокъду,
Атлайбыз батыр, таукел.
Бизге бу къууанчлыкъны берген.
Бююнгю кюн, сен сау кел!

АКЪ СУУ

Тюз салынган асфальт жол бла
Машина Акъ суугъа барад.
Қъар, кюн тубюнде ойнай,
Къоргъашинча, тауда жанад.

Тегерекде, чекчилеча,
Ууакъ терекле кёрюнелле.
Эки жашчыкъ, жолда тубеб,
Бир-бирге салам берелле.

Акъ суу узакъмыды, жолдаш?
Деб сорад тенгине Якъутлу.
«Жуукъду, деди — къарындаш»,
Юч жыйырманчы къумукълу.

Оруслу кёк кёзлю ишчи,
Тынгылаб, сёзге къошулад.
Қыатында тышырыугъа
Таулу: «къайданса?» деб сорад.

Минскеден. Ариу жерди бу,—
Деген жауаб терк берилди.
Жаш жүрегине къол салыб.
«Сау бол, сёзюнг ючюн»—деди.

Машина, къуш кибик уча,
Барады, Акъ суугъа жете,
Окъуучу уа, портфелин алыб,
Жырны созад, школдан кете.

Жолну жанында, тюз жерчикде,
Юй ишленед — омакъланад.
«Жашау ючюн» деб таулубуз,
Кирпични кирпичге салат.

Машина, кёпюрден ётюб,
Кёгюзтюлген жерге жетед,
Кировчула андан чыгыб,
Кирелле суугъа, аурууну сыгыб.

Акъ суу! жигитсе, ийнан, сен
Ишге къайтардынг кёблени,
Аурууну кетериб, чачыб,
Тулпар этдинг жүреклени.

1956.

И. Боташев

ЕМЮРГЕ БИРГЕ

Сени ариу жумушакъ тилинг,
Туугъанды жарыкъ жыр жырларгъа,
Жырла, къабарты, жарыкъ жырла,
Биз бек суйебиз тынгыларгъа.

О, къабарты халкъ, биз туугъанбыз,
Кавказда бир жулдуз тюбюнде.
Биз таудан акъгъан Бакъсан суудан,
Ичгенбиз сени бла бирге.

Сени жырларынг желча учады,
Битеу ёзенлеге, таулагъа.
Бек кызыу салам бизден,
Къабартылы къарындашлагъа!

Суйген назмучуларынг этген,
Бек ариу жырларынгы сени,
Жарыкъ ауазда жырлайды,
Суйген эм мамыр халкъым мени.

Бизни Кязимни жырларын сен,
Суйюб тойларынгда жырлайса.
Кёб эштгенбиз жырлагъанынги,
Сау бол! Таулуланы сыйлайса.

О, багъалы къарындашыбыз!
Жолдан чырмагъанны жокъ эте,
Бир-бирни сыйлай жашагъанбыз,
Биз бир къабынны эки эте.

Жигит жашларын, бола батырла,
Эм кызыларынгда ёсгендиле.
Аланы жүрек кючлерин да,
Жаула кёб кере кёргендиле.

Жангы колхоз эм совхоз кыраи,
Биз мюлкге болдук толу ийе.
Коммунизмге таукел учарбыз,
Кыанатларыбыз бир-бирге тийе.

Сюйген партиябызны кючюнден,
Сен жарык совет юйде жашайса.
Жеринги байлыкларын алыб,
Сен жаз башы кюнча жашнайса.

Ма сени бла бирге мен болсам,
Бек кырыулу болады билегим.
Совет кыбарты кёб жашагын,
Олду мени жүрек тилегим.

1956.

АЛАЙ СЮЙЕМЕ СЕНИ

(жыр)

Кёк тенгизни суу шактым болса,
Кёкню булуту кыагым болса,
Ой, жүрегимде сүймеклик сёзюм,
Сыйымаз ол кыагым жазылыб толса.

Алай сүйеме, ма алай сүйеме,
Колхозчу кыыз, сен кыара кыашчыкыны
Сен да алай сүй ой мени ариуум,
Тауда кыой кютген таулу жашчыкыны.

Сүйгенден сени таза жүрегимден,
Ма бу жыры мен санга этеме.
Сен сүйгенчигим элде ишлейсе,
Мен'а жайлыкда кыойла кютеме.

Тансыкъма суйгеним, кѣз жарыгъым,
Сен танг жарыгъы кѣуанчлы кюнню.
Ала кѣзчюгюм, суйгеним мени,
Мен жанымдан да суйеме сени.

Терезегизни ой кенге ачыб,
Сен узун кѣра чачынгы тара.
Эртден сайын мен эсинге тюшсем,
Тау жайлыкъгъа мени таба кѣра.

Сыбызгъы согъа, сюрюу кыйырында,
Тангым санга жыр эте атады.
Саным къошда, жайлыкъда болса да,
Кѣзюм мукъуладизча элге тартады.

Жюрегим алай тартхандан санга,
Кѣз кирпич къакъмай кѣрайма элге.
Айланч жолланы, кыйланч жолланы,
Сен чыкъда келчи мен тургъан жерге.

Келсенг мында кѣрюрсе ариуум,
Чыкъгъан жерлерин ма тау сууланы.
Ариу жайлыкъла да кѣрюрсе сен,
Семиргенлерин колхоз малланы.

Кел, суйгенчигим, бизни тауланы,
Байлыкъларын — сыйларын да бир кѣр.
Санга тансыкъ болуб термилген
Жюрекке келиб кѣуанчылыкъ бер.

А. Соттаев

ПИОНЕРНИ ЖЫРЫ

Пионер жашма,
Болатма, ташма,
Душманлагъа ауруу чачама.
Узакъда къалгъан,
Къарангы халкъны,
Минг жыллыкъ бугъоуун ача
ма.

Туурадан барыб,
Дуньяны алыб,
Залимлеге кюреш бурама.
Дунья тюзюнде,
Халкъны кёзюнде,
Жатмай коммунизма къурама.

Коммунизмады жолум,
Къылычды къолум,
Душманланы башын чачарма.
Тауланы чачыб,
Тенгизни жырыб,
Къыраллагъа жолла ачарма

Муратха жетиб,
Халкъны бир этиб,
Дуньяда эркинлик салырма.
От болуб, агъыб,
Динлени жабыб
Ол заманда рахат болурма.

ОТЛИЧНИКНИ АТЫНДАН

Оюнну ташлаб,
Окзууну башлаб,
Книганы жерге салмайма.
Къышха, суукъгъа,
Школну ишине,
Тергеу бермей дерсден къал-
майма.

Хар кюн келгенден,
Хар ким билгенден,
Башхаладан алгъа кетемен.
Артха къалгъанга,
Осал алгъанга,
Дерсине болушлукъ этеме.

Тынчаймай юйде,
Отличник кюйде,
Мен ишлейме чыкъмай школ-
дан,
Тохтамай кече,
Кюнде эм тюшде,
Книгамы жибермейин къолдан.

КЪАЙЫТ

Жаным сени ичингдеди
Сени кёрюрге суюеме,
Кече жатсам жукъламайма
Тюшюмде сени излейме.

Сени биринчи кёргеним
Жюрегимде жашайды,
Кёзлеринги кирпичи
Мен харибни ашайды.

Ёмюрюмде сени унутмам
Суймекликни кзурутмам,
Сени бла бир табакъдан ашарма.
Мындан ары айырылмай жашарма.

КЪАРА КЪАШЧЫКЪ

Кюле ойнай кёзлеринг,
Эрий, эзиле сёзлеринг,
Жумушакъ жибий бетчигинг
Мамукъдан агъыракъ этчигинг;

Бетин басхан суююю
Жарытыб къояр юйюмю,
Къалай ариу жарашады
Юсюне кийген кийими!

Сан-санларынг ийиле
Чыбыкъ кибиб бюголе,
Къара къонгур кёб чачынг
Табанынга суйреле.

Битеу жанны ариуу
Жюреклени аурууу,
Мени кибиб жарлыны
Санга жетме• къарыуу.

Д: Кубанов

БАТЫР БОЛ

Къара булутла тауланы басыб,
Джаум къоркъуун этелле,
Къанлы фашистле къыралгъа чабыб,
Ерши хапарла джетелле.

Сени аскерге алыб баралла,
Къоркъмай сен алгъа барырса.
Къысха заманда батырлыкъ бла
Командир болуб къалырса.

Сени кибикле артха турмайла,
Джашау бошаллыкъ болсада.
Керекли джерде къоркъуб къалмайла,
Къоркъуу не уллу болсада.

Ата джуртуну сен миик кетюр,
Къарыуунъ бла къадалыб.
Къанлы джауланы тохтаусуз ёльтюр,
Не тюрлю затла мадарыб.

Сюйгенимденда бек сюерме сени,
Джаралы болду деб ештсем.
Джюрегим къуанчдан толлукъду мени,
Хорлаб къайтханма деб жетсенъ.

Кёзюме къараб хапар айтырса,
Сау есен манъа къайтханлай.
Ёлюб кетгинчи турума, джаным,
Сана алгъышла айтханлай.

1941.

СУРАТЧЫГЪА

Къарагъанлай къуатынъ,
Суратчыгъа ушайды.
Сени джазгъан суратынъ,
Джюз джылланы джашайды.

Сурат салат аз адам,
Анъа пахму керекди
Тенълешдириб къарасам,
Ол бир емен терекди.

Кёлюнъ уллу болмасын,
Мен махтаула бергенлей.
Адам мыдах къалмасын
Суратынъы кёргенлей.

Магъанасы уллуду,
Керти иш суратны.
Хар суратчы борчлуду,
Унутмазгъа ол затны.

Мен сюеме кёрюрге,
Суратынъы ичинде,
Къалгъанлагъа берирге
Юлгюлюкге ишинде:

Алгъа баргъан къойчуну,
Хорлаб чыкъгъан малчы ны,
Тебсеучюню, тойчуну,
Делегатны, алчыны,

Джазыучуну, джырчыны,
Кёб сабийни анасын,
Темирчини, ишчини,
Коммунизмни къаласын.

Октябрь, 1955

ТАУЛУ ТАНГО

Таудан акъгъан къар сууланы аягъы,
Ёзенлеге таууш етиб тюшеди.
Джазны жылы кюнлеринде,
Чегетлени ичлеринде,
Хар къанатлы юя етиб кюрешеди.

Адам джюрек артыкъда бек къуанад,
Джаз джылуу кыш киимни тешдирсе.
Хар джаш адам жырлайд, кюлед,
Джетген кызгъа къуанч келед,
Сюимекликтен джанъы хапар ештилъсе.

Бюгюн кибик есимдеди тюрсюнюнъ,
Бетчигинъе акъ нюрчюгюнъ тегюлюб.
Сени керсем балконунъда,
Аджашаем мен джолумдан,
Ес ташлаем, джаным, санъа термилиб.

Къуанч кельди мен джашагъан ойгеда,
Жолгъа чыкъгъан хапарынъы ештгенлей.
Атам, анам ёрге туруб,
Къобузчула къобуз согъуб,
Той башланды сен арбазгъа киргенлей.

Кёб жылланы къуанч была жашайбыз,
Мудахлыкъны, жарлылыкъны билмеин.
Бюгюнунъда кыз кибикди,
Джашлай тутхан тюз джюреки,
Джаша, джаным, къартлыкъ ауруу кермеин.

Хар адамгъа джарыкъ жашау излейме,
Екибизге насыб былай тюшгенча.
Бири-бирин сюиуб, билиб,
Хар кундеда ойнаб-кюлюб,
Дуния джашау кетсин ариу тюшдеча.

Май, 1956.

А. Эбзеев

ТУУГЪАН ДЖУРТУМА

Тот бугъоуланы уатыб,
Къуанчлы джашау къургъанбыз,
Сау дуняны уятыб,
Шохлукъ джолуна тургъанбыз

п р и п е в:

Деу партиябыз джашасын,
Алгъа, хорламгъа бардыргъан
Кенъ туугъан джуртум джашасын,
Кесинден юлгю алдыргъан!

п р и п е в:

Уллуд, къыйырсызд джерибиз —
Тюзле, тенъизле, чегетле.
Заукъдан толгъанд элибиз,
Кесинде битед кегетле.

Сансызд, санаусузд къобанла,
Халкъгъа джумушха джерленнъен,
Тамам тенъизчад сабанла,
Чайкъалыб бирден тебренинъен.

Кече да кюн да от джана,
Заводларыбыз, ишлейле.
Халкъына саугъала джона,
Темир тишликле тишлейле.

Миллетле бирча тенъ болуб,
Къарнашла кибик туралла.
Шахар да эл да тыкъ толуб,
Тенъ мюклюю чархын буралла.

Джуртум кишиге тиймейди.
Урушну чырт да суймейди,
Бошуна къашын туймейди,
Джеринден эли иймейди.

Деу партиябыз джашасын,
Алгъа, хорламгъа бардыргъан!
Кенъ туугъан джуртум джашасын,
Кесинден юлгю алдыргъан!

БИРИНЧИ МАЙ

Джер джашил киимин кийгенди.
Хауа ариу иисден толуб.
Кюн къыздырыб джити тийгенди.
Къышдан эсе кѣб узун болуб.

Бюгюннъю кюн—биринчи майды,
Уруннъан халкъ кючюн сынаиды.
Этген ишине багъа беред,
Къанатларын кенъден-кенъ керед.

Чыгъалла миллионла, джюзле,
Сау дуняда къуанч байрамгъа.
Ишчи-элли бирикген сѣзле,
Джазылалла сыйлы байракъгъа.

Уруннъан халкъ сау джер юсюнде,
Биринчи май джырланы джырлайд.
Эркинлик байракъны тубюнде
Мени къралым бекден-бек джашнайд.

Бютеу дуняда кенъ чачылад,
Сыйлы майны къуанч джырлары.
Джуртумда хорламла ачылад,
Къуанчдан толду джыллары.

Сау дуняны урунган халкы,
Санъа шанады мени джуртум!
Чэгюч урган эм тутхан чалгы,
Сенсе—дейди-мени умутум!

Была бары сенде керелле,
Къуанч джашауну эм тенъликни.
Кюреширге антла берелле,
Алгынчы толу эркинликни.

Мени джуртум да сѣз береди,
Чырт таймазгъа ленинчи джолдан.
Ленинни байрагын кереди,
Джибермезге ёмюрде къолдан.

Халкыгъа алтын джашау туудура,
Партиябыз башчылыкъ этед.
Аны хорламгъа учундура,
Алгъа, Коммунизмге элтед.

И. А. Крылов

КЪАРГЪА БЛА ТЮЛКЮ

Дунягъа ненча кере айтылгъанды,
Кукалыкъ кирли, заранлы затды деб;
Алай'а бары да айтыулай къалгъанды.
Кукалыкъ къачан да джюрекде излеб орун табады.

Къаргъагъа къайда эсе да аллах
Бышлакъ кесекчик джибергенэд;
Къаргъа наз терекге джюклене,
Туура эртден азыкъ ашаргъа тебрегенэд.

Эмда бышлакъны аузунда тутханлай,
Эси неге эсе да кетгенэд.
Анъа къарагъанча, джуукъда бир тюлкю джортханды;
Сора бышлакъ иис тюлкюню тохтатханды:

Тюлкю бышлакъны кѣргенлей — тюлкюню бышлакъ
тартханды.

Хыйлачы терекге аякъ бурнунда сакъ келеди;
Къуйругъун булгъайды, къаргъадан'а кѣзлерин
иймейди.

Эмда кючден солуй, кукаланыб айтады былай:

«Сеирликсе сен, джанчыгъым, къалай!
Бу ариу боюнчугъунъ, ариу кѣзчюклеринъ!
Тамам айтыудадады хар къалайчыгъынъ!
Къалай тамашады бурунчугъунъ, къалай ариудула
тюкчюклеринъ!»

Эшда, керти да мёлекникича болур ауазчыгъынъ!
Джырла, чырагъым, уялма! Кертиси да, эгешчигим,
Бу ариулугъунъу юсюне, джырларгъа, да уста эсень,
Бизде къанатлы патчах болур эдинъ сен!»

Къаргъаны махтауладан башы айланды,
Асыры къуаннъандан тылпыуу тамакгъа тыгъылды
Эмда тюкюню махтаулу сёзлерине джуабха,
Къаргъа къычырды «къаркъ» деб аузун толу кериб;
Бышлакъ тюшдю-болду быллай хыйлалыкъ аны бла
келиб.

БЁРЮ БЛА КЪОЗУ.

Кючлюню къатында къарыусуз терс болады хар къуру:
Анъа историяда талай юлгюле эштебиз,
Алай'а историяны джазмайбыз биз;
Ма, аны юсюнден таурухлада айтылыб туруу.

Исси кюн къозу къулакъ суугъа ичерге баргъанды;
Аны башы бир палахгъа къалгъанды,
Ол джерлеге джуукъда ач бёрю джортуб джюрюгенди.
Ол къозуну кёрюб, табышына сюзюлюб джетгенди;
Алай'а ишге закон бет эмда кюч салыр ючюн.

Къычыргъанды: «Ой, джииргеншли, кир хамхотунъ бла
былайда
Къумну, зыгъырны къатышдырыб, кир этерге таза
суумму

ичин мени,

Санъа ол эркинлик къайда?
Быллай кир ишинъ ючюн
Мен башынъы тюшюрюме сени».

«Джююсхан бёрю, эркинлик берсень,
Айтырем: джюз атламны сенден тёбен
Суудан ичеме, джююсхан, кёрсень,
Сен ичгенни кир этмейме мен,
Манъа бошуна чамланаса сен».
«Сора ётюрюкмя айтамада мен!»

Джииргеншли! дуняда быллай огъурсузлукъ
эштилгенмиди

Бурунъу джыл джай заманда, эсимдеди,
Былайда къалай эсе да хыны джуаб этгененъ сен
Унутмагъанма, шохум, аны мен!»—
«Тоба-тоба, туугъаныма джыл джетмегенди, алыкъын,
мени!»

Деиди къозу—«Алай эсе, ол къарнашынъ эди сени.»—
«Мени къарнашларым джокъду», «Алай эсе ол, джуугъунъ
не тенъинъ эди.

Къысхасы, къайсы эсе да сизни тукъумдан эди.
Итлеригиз, къойчуларыгъыз, кесигиз да сиз,
Барыгъыз да сиз менъа аманлыкъ излейсиз.
Эталсагъыз хар къуру хата этесиз менъа:
Алай'а мен ала ючюн дерт къайтарайым санъа».

«Ах, мени не терслигим барды?» — «Дыб деме!
бездирдинъ мени.
Терслигинъи сюзе турлукъма, хо, ит кючюк, сени!
Тынмай эсенъ, терслигинъ олду—мени ашарым келеди».
Деб къозуну къаранъы чегетге суйреб кетди.

Кёчюрген — А. Эбзеев.

И. Рахаев

БЮРОКРАТ

(Интермедия)

Уллу кабинет, столну артында начальник олтурады, столну жа-
нындауа аны подчиненный кзулдукчусу.

Н а ч а л ь н и к. Къалайды саулугъунг, Мусосов?

К з у л л у к з ч у. Сау бол, Ортабай, соргъанынг ючюн.
Иги болуб башлагъан эдим... Алай бюгюн, эртденликде,
къабыргъам бирда болмагъанча бир бек чанчыб...
(ынычхайды, къабыргъасын кзолу бла тутады).

Н а ч а л ь н и к. (сэзюн беле) Бусагъатда, бизни рай-
онда, адамлагъа иги, татлы сэзлю жарыкъ болургъа ке-
рекди дейле. Да анга кёре, бизда, кесинг кёргенликден,
сизге некъадар кёз-кзулакъ бола тургъаныбызны кёресе.

К з у л л у к з ч у. Аллай оноу ишми барды?

Н а ч а л ь н и к. Аллай оноу барды деб мен билмейме.
Алай, тегерекде, хауада, адам улугъа кзулдукъчула ариу
сэзлю, жарыкъ бетли болургъа керекдиде деб аллай бир
хапар жюрюйдю... Хы-ы, биягъында сэзюнгю бёлюб кзой-
дум, саулугъунгу юсюнден неле эседа айтхан-ушаенг?!

К з у л л у к з ч у. Сау бол, Ортабай, соргъанынг
ючюн: Иги болуб башлагъан эдимда дейме, бюгюн'а эрт-
денликде, къабыргъам бир бек чанчыб... (къабыргъасын
кзолу бла сермейди).

Н а ч а л ь н и к. (Сэзюн беле) Да-а. Бет жарыкълыкъ
деген-ол уллу магъанасы болгъан затды. Сен биягъында
саулугъунгу юсюнден неле эседа айтыб башлагъан
эдинг..... Къалайды дейсе саулугъунг?

Къуллукъчу — Сау бол, Ортабай, соргъанынг ючюн. Иги болуб башлагъан эдим да дейме... Бюгюн'а, эртденликде, къабыргъам бри бек чанчыб... (*Биягъы къабыргъасын къолу бла сермейди*).

Н а ч а л ь н и к. (*Сёзюн бёле*) Бюгюн эртденликде, билемисе, бизни райкомну жангы секретары мени чакъыргъан этгенди. Ол мында ишлегенли алай кёбда болмайды, алай болгъанлыкъгъа «халкъгъа болушугъуз бетжарыкъ болуугъуз, тарыгъууларын толтуруугъуз къалайды» деб, аны соруун этиб башлагъанды. «Сен къуллукъ этген жерде, жолдаш, Лашкутаев, адам улуну арыу кёрмейсиз, сизде къуллукъчуларыгъызны жашауларына, саулукъларына сейирсиниу арталда жокъду» деб, урушуб жибергенди.

К ь у л л у к ь ч у. (*сейирсиниб*) Тоба, тоба, тоба, къайдан сезген болур?

Н а ч а л ь н и к. Ма энди ишни болушун алыб къарайыкъ, сёз ючюн, бизге тарыгъуулары, жарсыулары болуб келген адамланы алыб кёрейик.

К ь у л л у к ь ч у. Алыб кёрейик.

Н а ч а л ь н и к. Разыма. Алыб кёрейик. Энди алагъа «бет жарыкълы, татлы сёзлю» болууну хыйсабындан окъуна алыб кёрейик. Хапаргъа кёре, ала мени кабинетими аллында, тизилиб, манга кириб тарыгъууларын айтыргъа амал табмай, кёб суюелелле. Ахырындауа, манга жолугъалмай ачууланыб уруб кетелле. Муну бузар амал бармыды?

Н а ч а л ь н и к. Болургъа керекди, айтханынг тюз-

Н а ч а л ь н и к. Болургъа керекди, ол айтханынг тюздю, жолдаш Мусосов. Алай, сен бла мен, экибиз эртеден жюрюй келген адетни бузабыз десек, ол бизни ишлей тургъан ишибизге заран болмазмы? Адамлагъа бетжарыкълы, татлы сёзлю, иги болабыз деб, къагъыт жазуубузну, къагъыт ишлерибизни унутуб кьойсакъ, бизге не айтырла? Тарыгъуулары болгъан адамла бла сёлешибиз, аланы разы этебиз деб, къагъыт ишлерибизни унутуб кьойсакъ бизге ким ыспас этер? Угъай, жолдаш Мусосов, угъай. Ким не зат айтсада, мен къагъыт ишлени алай бош атыб кьойаллыкъ туююлме. Менича билимли, «грамотный» начальник къагъытсыз жашау эталлыкъ туююлдю. Тарыгъуулары бла келген адамлауа, къайгъырмаз, заманлары барды, сакълай турсунла. Да, алайдта, Мусосов, ау-

руудан ёлмей, сау, тынч кьалгъанынга мен бек кьууан-
тым... Эндиуа хайда, кете бар.

Къуллукъчу. (абызраб) Сау болуб башлагъан
эдим, алай бюгюн къабыргъам бирда болмагъанча бир
иман-аман чанчдыда, эсим ауаргъа жетиб, кючден—бут-
даш..

Н а ч а л ь н и к. (сёзюн бёлуб) Ёлмей кьалгъанынга
мен бек кьууаннаганма. Андан сора санга не керекди?
Эндиуа хайда кет, бар, кёзюмден тас бол! Къуллукъчу.
(Чыгъыб бара, ачуулу, кеси ичинден) Ой сен тели мыр-
тазакъны кёзюнг чыкъсын!

АРКАДИЙ КЕСЛЕР

ЭЙ, СИЗ!..

Бир действиялы кюкюлю пьеса

Малкъар тилге кечюргенди И. Таулуев.

КЪАТЫШХАН АДАМЛА

Иван Иванович Ухов — района потребсоюзну председатели.

Влас Терентьевич Сизов — аны бухгалтери.

Леночка — къагъытчы машинистка.

Штатив — жаш адам.

Рыбкин — Жаш адам.

Никонов — «Крокодил» журналны корреспонденти.

Пьесаны действиясы бу кюнледе, гитче район шахарчыкъда ётеди.

Сценаны жабынуу аллына кьолларындада чемоданлары бла Игорь Штатив бла Пётр Рыбкин чыгъадыла. Игорьну унбашында сурат алычу аппараты тагъылыбды. Жабууну аллында акъырыи бара, ортасында тохтайдыла, тегерекге къарайдыла.

Ш т а т и в. Къарачы сен! Бу гитче сахарчыкъ болгъанлыкъгъа; атыуа къаллайды! Вышнеславль! ,

Р ы б к и н. Ишни этерге гитче сахарчыкълада иги болуучуду, халкъы халал, инанычу болады.

Ш т а т и в. Угъай! Бу санга ол эртде заманладача туююлду. Мында жашагъан халкъ бек жютю халкъды. Сора кеслериндеда, бири-бирин танымагъан жокъду, туура бири-бирини атларын окъуна биледиле... Сен ролюнга иги юйреннгенмисе?

Р ы б к и н. Юйреннгенме. *(Хуржунундан кзагъытны чыгъарады)* Ма-а.

Ш т а т и в. Сен, хайырсыз, жангылгъан иш этерсе.

Р ы б к и н. Жангылсам, сена, болушхан эт. Бу сёлешиу деген затха мен хазна болмаучума.

Ш т а т и в. Билеме. Сени неденда кьолларынг иги ишлеучюлле. Хыйлачы. *(Къолу бла хуржуннга узалгъанча этеди)*.

Р ы б к и н. Хы, хы. Аламат ишди.

Ш т а т и в. Мен кесимми сени бла керексиз байлагъан кёре эдим. Бош ууакъ, хружунчу урлака бла.

Сен бош артха къалгъан, магъанасыз затса. Мени ишимдеуа ишни иги билген, уста адам керекди.

Р ы б к и н. Сени усталыгъынг эшигибизни жабаргъа боллукъду. Андан эсе кьол бла ишлеу кебда игиди. Таза ишди. Болгъанчыкъларын шып деб чыгъарда, алда кет!

Ш т а т и в. Сен аны кьой! Кьолларынга эркинлик берме. Ишни бузуб кьояргъа боллукъса. Сора кесингда сёлеше туруб сезлени эчкини саугъанча асыры созма. Ангыладынгмы?

Рыбкин. Ангылагъаннга ушайды.

Штатив. Алайда, оноулашдыкъ. Тынгыладыкъ, оноу этдик, энди уа жюр!

Кетедиле. Жабыу ачылады.

Райпотребсоюзну председателини кабинети. Жазыучу столну юсюнде эски шакъы прибор; жанында къарындашла ючюн агъачдан ишленген ушагъысыз къолаи бояула бла боялгъан стаканчыкъ, ачылыучу календар, телефон. Комнатада-бир талай шинтик, къабыргъа тийресинде башындада эски папкалары бла шкаф. Экинчи къабыргъада районну картасы, юй тубюнде — тар, гитче жол—кюйюзчюк, терезе сыфатсыз жабуула бла жабадыла. Сол жанында приемниге элтген эшик.

Сценада Иван Иванович Ухов бла Влас Терентьевич Сизов.

Ухов. Да, алайдта, тынгыладыла эмда оноу этдиле: юч ийыкъны ичинде бизни хар тюкенибизге кереклиси чакълы ящикле элтирге.

Сизов. Тоба, тоба, тоба, тоба... Бу ящикле бла хатагъа къалгъанбыз.

Ухов. (Кеси-кесини желкесин ура) ала, артлары къурурлукъла, мени ма блайымда олтурубдула. Мени барысынданда бек сёгюб, активде сёлешген ким болгъанына билемисе?

Сизов. Угъай, билмейме.

Ухов. Демьянов, Колька...

Сизов. Ай-яй, яй... Бош гитче жашчыкъ.

Ухов. Сен неле дейсе? Сен жаш тёлюге къаршымы бараса? Колькагъа аперим дерге керекди, — жаш болса да чыгъыб алай сёлешди, кртиканы алай басды, — ангылаймыса бир терс айтхан сёзю болмады.

Сизов. Да мен айтханда олду—анга аперим дейме.

Ухов. — (Сизовну эриклеб) Аперим! Тохта сора сен мени сокъгъанларына энди къууанганмы этесе!

Сизов. Угъай, угъай, Иван Иванович. Бюгюн сен сол аягъынг бла къобхан болурса дейме.

Ухов. (ачыулу). Сол аягъынг бла сол аягъынг бла... Дагъыда, андан сора ол неле айтханын билемисе? Мен умут эткенден, бизни бу кемчиликерибиз жокъ болмасала, ишни болушун орта печатха, газетге билдирге керекди — дегенди. Ола къалай кёрюнеди? А?

Сизов. Тоба, тоба, тоба, тоба...

Ухов. Санга ачыкъ айтыб къояйым — мен ол ишден бирда болмагъанча бек къоркъама. Фельетонладан жю-

рек ауруудан эсе бек кьоркъама. Колькауа аллай затды: негеда кьарамай жазарда жиберир.

Сизов. Да кемчиликлени... ы-ы... жокъ этерге керекди.

Ухов. Аны мен кесимда билеме, гитче тьююлме. Алай мени кьолларым жаланда экидиле. Заместителим болмагъанлы ма энди жыл жарымы болду.

Леночка киреди.

Леночка — Иван Иванович, сизни корреспондент сурайды.

Ухов. Не-е? Не корреспондент?

Леночка. (кюле-кюле) Быллай... бир лакъырдачы... (Эс алыб, кюлгенин кьойуб) Орта шахардан келген корреспондент.

Ухов. Ма-а ола санга! (*Сизовха*) Эшитдингми? Орта шахардан! Нек келген болур? Баямда, Колька тарыкьгъан иш болур.

Сизов. Тоба, тоба, тоба, тоба... Баямда, фельетон жазаргъа келген болур. Ай, яй-яй!..

Ухов. (*Леночкагъа*) Кесиуа кьаллайды? Сыфаты огъурсузмуду? Кёзлюклери бармыды?

Леночка. Угъай, угъай! Ол дегенинг! Аламат жарыкь адамды. Къуруда лакъырда эте турады.

Ухов. Лакъырдамы? Сора болмагъанбыз... Эшигибиз жабылгъанды!.. Алай эсе, ол фельетон жазычуду...

Сизов. Тоба, тоба, тоба, тоба...

Леночка. Да не айтайым? Сиз алычу заманда, орта, неда шабат кюн, сагъат экиден югге дери келсинми?

Ухов. Не алычу заманды бу? Не сагъатла дейсе! Бу бюрократлыкь кьачан жокъ боллукьду! Чакъыр, кирсин. Кесингда бет жарыгъыракь бол.

Леночка эшик таба тебрейди.

Ухов. Тохта! (*Сизовха*) Кертдада, бу заманда кел десегъа кьалай болур? А? Кесибизни хазырласакь иги болурму? Кьалай кёресе, Влас Терентьевич?

Сизов. Тоба, тоба, тоба, тоба... Алай этсек табсызыракьды. Анга сакъларгъа тюшерикди.

Ухов. (*Леночкагъа*) Чакъыр.

Леночка эшик таба тебрейди.

Сизов. Болсада, кесибизни алгъаракъ хазырласагъа иги боллукъ эди.

Ухов. Лена, тохта! (Сизовха) Да къалай этебиз Влас, Терентьевич.

Сизов. Билмейме, къалай дергеда...

Ухов. Ой сени неуа! (Леночкагъа) Чакъыр... Угъай тохта! Сен анга алай айт...

Эшик босагъасында Игорь Штатив кърюнеди.

Штатив. Эркин этемисиз?

Леночка. (эштилиця, шыбырдаб) Буду!

Ухов. (ашыгъуулу къоба). Жуукъ болугъуз, жуукъ болугъуз. Сакълатханым ючюн кечкинлик беригиз. Биз... Влас Терентьевич бла мен... Сиз шагъырей туююлмюсюз? Бу Влас Терентьевич Сизовду, бизни бухгалтер.

Штатив. Бек къуандым. Штатив Игорь Игоревич Журналистме. Сурат алыучу корреспондент.

Сизов. Тоба, тоба, тоба, тоба... Бек, къуандым, бек къуандым. Да мен, Иван Иванович, энди кете барайым.

Ухов. Угъай, угъай, кетме, Влас Терентьевич (бетин кёзю бла кетме деб ачыуланьиб билбиреди, сора терк окъуна бетини ол халын тюрлендириб, Штативге бурулуб). Ма-а буа—Леночкады, бизни къагъытчы-машинисткабыз. Штатив. Биз шагъырейленгенбиз. Жаланда сизни бла шагъырей туююлме.

Ухов. Кечкинлик беригиз. Арталда башымдан чыгъыб, кесимми унутуб къойдум. (къолун бере) Ухов, Иван Иванович, райпотребсоюзну председатели.

Штатив. Бирда болмагъанча бек разыма шагъырей болгъаныма.

Ухов. (къоркъаракъ болуб) Некден?

Штатив. Боштан, шагъырей болгъаным ючюн, инаныгъыз.

Ухов. Кечкинлик беригиз, сизниа атыгъыз Штативму дедигиз?

Штатив. (Кюле) Хау, ол мени экинчи, къуллукъчу тукъумумду. Суратчыны тукъуму. Мен сурат алыучу корреспондентме.

Ухов. Бек сейирди. Олтургъан этчигиз, тилейбиз жолдаш Штатив.

Леночка. Ма сизге шинтик.

Штатив. Қыйналмағыз, неге жарсыйсыз...

Ухов. (*Лена бла Штатив шинтикти юсюнден селешеп сируб, Сизовха шыбырдайды*). Сурат алычу корреспондентме дейди. Алай айтсада фельетон жазычуладан болур дейме... (*Штативге*) Сиз келгенли кёб боламыды?

Штатив. Бююн келгенме.

Ухов. Да, кялай кёрюндюда сизге бизни шахарыбыз? Баямда сизге, орта шахардан келген адамгя хазна кёрюннген болмаз?

Штатив. Угъай, алай нек айтаса! Шахар бек иги шахарды. Ичинде айланыб, хар затны эсибизге алыб жүрюйбюз.

Леночка. Мыяла завод ишленген жерде болгъанмысыз?

Штатив. Алыкъя жеталмагъанма. Алай сёзсюз, барыб кёрмейа кялмам.

Леночка. Ма андады сейирлик.

Ухов. (*сёзге къатышхан Леночкагя разы болмай къарайды*). Келгенли, сиз бизде не сейир, не аламанатла эслегенсиз?

Штатив. Да ма, сёз ючюн, орам кябыргъасында тагъылгъан бир билдириу. Мен унутмаз ючюн туура жазгъан окъуна эткенме. (*Блокнотунда излейди*) Ма-а. Артель «Химик-бытовик» кямажакъланы эмда башха тюрлю юн хайыуанланы дуньядан кюрутургъа договор этеди».

Ухов. Билдириу, кертида, хазна жазылмагъан кереэдим.

Штатив. Алайды, хазна жазылмагъанды.

Леночка. (*кюле-кюле*). Мен аны кёргенме. Къол бла жазылгъанды. Окъугъан адамла, барысыда кюлюб озадыла.

Ухов. Артель «Химик-Бытовик» бизни артелибиз тюрлюлю.

Сизов. Ол промкооперацияныкыды.

Ухов. Къайда такъгъандыла дейсиз билдириуню?

Штатив. Вокзалдан келген орамда, кябыргъагя,

Леночка. Техникумну орам кябыргъасында. (*Штативге*). Анда педтехникум ишленеди. Тёртюблю баш юй.

Штатив. Алаймыды?.. Ма-а энтада: паркны кябакъ эшигини юсюндеуа былай жазылыбды — «Парк тергеу этерге жабылгъанды» деб.

У х о в. Ма-а тамаша десенга! Тергеу этерге!

С и з о в. Тереклени санын тергей болурла ансы не тергеудю бу?

Л е н о ч к а. Тергеу затда этмейле. (*Штативге*) Паркда спорт городок ишлейледа андан жазгъан болурла.

Ш т а т и в. Ишлегенлери ол игиди. Алай ол къабыргъалада жазылгъан билдириуленида «Крокодилге» берир умутум барды.

У х о в. (*къоркъуулу*) «Крокодилгеми?»

Ш т а т и в. Айхай.

У х о в. Паркда бизни къолубузда туююдю. Бизде райпотребсоюздау, не тамаша, не сейирлик затла эледигиз?

Ш т а т и в. Алыкъа мен эслеген жокъду.

С и з о в. Тоба, тоба, тоба, тоба...

У х о в. Билемисиз, районну ичинде битеу тюкенлеге оноу этген... къыйын ишди... Биягъы ящикле жетмейдиле. Сора кесиммида заместителим жокъдуда, кесим къалыб. ассыры иш кѳбден башым тѳгерек айланады. Да бизге. жашырмай эсегиз, айтыгъыз не иш бла келгенсиз?

Ш т а т и в. Угъай жашырын иш туююдю. Сизни юсюгюзден статья жазар умутум барды, сора суратларыгъызныда аллыкъма.

У х о в. Бизни сахарны юсюнден жазарлыкъ болурсуз?

Л е н о ч к а. Баямда ишлене тургъан заводну юсюнден жазарлыкъ болурсуз?

Ш т а т и в. Угъай ишлене тургъан завод ол башхады. Мен сизни юсюгюзден жазар умут этеме. Жаланда райпотребсоюзну юсюнден.

У х о в. Бизни юсюбюзденми?

С и з о в. Райпотребсоюзну юсюнденми?

Ш т а т и в. Хау, сизни юсюгюзден. Райпотребсоюзну юсюнден очерк.

С и з о в. Тоба, тоба, тоба, тоба... (*артыкъ ангыламай*) Очерк...

Л е н о ч к а. Очерк — деген-ол фельетонду. Керти-миди?

Ш т а т и в. Айхай.

Л е н о ч к а. Некден эседа бизни Иван Иванович фельетонладан бек къоркъады.

С и з о в. Леночка! Ай-яй-яй!

Ш т а т и в. Фельетонладанмы кьоркьасыз? Аладан кьоркьурча сизни не хатагъыз барды?

У х о в. (Абызыраб) Барды... десемда жокъду... десемда, мен айтыргъа суйген, бизни сатуу ишибизни юсюнден кьуруда фельетонла жазычудулада, ол эди...

Ш т а т и в. Ах сора аны ючюн кьоркьасыз! Да ола-иш кимге къалай кьрюнсе, алай жазычуду. Мени кълюме келгендена, ишни кьуруда сьгюб турмай, жетишимлепи да, иги ишленида — кьтюрюрге керекди.

С и з о в. Хау, хау, тюздю. Алайды, кьтюрюрге керекди, таза тюзюн айтаса.

Ш т а т и в. Алайды. Аны ючюна мен сизни райпотребсоюзгъузну иги ишлегенини юсюнден очерк жазаргъа умут этеме.

У х о в. Да артыкъ бизни юсюбюзден нек жазаса? Бир-силеден артыкъ бизни жетишимлигибиз жокъду. Хапчюк-лени сатыб алыуучулагъа жетдирирге кюрешебиз. Алай биягъы — ящикле жетмейдиле... Сора, кесиммида заместителю жокъду...

С и з о в. Ящиклени не айтыр кереги барды? Сен ала-ны кьой, Иван Иванович. (Штативге) Иван Иванович юялчакъ адамды. Ол алай асыры намыслыдан айтхан-лыгъыды... Билемисиз, ол алышынмагъанлай, битеу рай-онда сатыу ишлеге башчылыкъ этиб, сатыб алычуланы керекли затларын табдырыб сюелгенли, он жыл болады.

У х о в. Кьой энди болду, Влас Терентьевич! Сен бир тюрлюле селешесе «керекли затларын табдырыб сюел-генли» деб.

Ш т а т и в. Намыслысыз, намыслы, мен-аны кьере ту-рама. Алай жазгъана, хурметли Иван Иванович, не бек уна масагъызда, сизни юсюбюзден жазарлыкъма. (Сизов-ха) Сиз биягъында бек таб айтхансыз: адамланы керекли затларын табдырыб суйеледи деб. Мен, баямда, кесимми очеркимми атына алай окъуна атарма.

С и з о в. Алай окъуна жазармысыз?

Ш т а т и в. Тюзда ма-а алай. Сизни, хурметли Влас...

С и з о в. Терентьевич.

Ш т а т и в... Влас Терентьевич. Сизни ишексиз литера-тура пахмугъуз барды. Сиз, баямда, бир заманлада жур-налчы болгъан болурсуз деб кълюме келеди.

С и з о в. Хо бирда. Пахмулукъ бизге къайда!

Ш т а т и в. Угъай, угъай мен кълум бла айтама. Сиз,

сёзсюз, газетлеге неда журналлагъа статьяла жазыб болгъансыз.

С и з о в. Бир жол жазгъан эдим. Женгдиреме. Эсимдеди. 1935 жылда... Угъай... 1934 жылда. Хау, 1934 жылда. Бизни област газетабызгъа бир статья жазыб сора тубюнде уа. — «Чабакъ» деб тукъумумму алай жазгъан эдим.

Ш т а т и в. Чабакъмы? Бек аламат этген кёре эдим!

Л е н о ч к а. Чабакъ деб нек жазгъан эдинг?

С и з о в. Статьяда адамла айтханнга кёре, ассиры тишли кючлю эдта андан. Ахча, мюлк ашагъанланы юсюнден эди... Эсимдеди ол заманда къалай уллу дауур болгъаны. Аланы судлерин эткен эдиле.

Ш т а т и в. Ма, кёрдюгюзю! Къалай пахмулуду!

Л е н о ч к а. Сейирди! Влас Терентьевич газетге жазыб болгъанды.

С и з о в. Ол жол болмаса, ант этеме, бир заманда да жазмагъанма.

Л е н о ч к а. Нек, Влас Терентьевич? тохтагъыз сиз бир, къайгъырмаз. Мен бизни къабыргъа газетабызны редколлегиясыны члениме, сизни аны ишине тартмай къоймам. Активни ёстюрюрге керекди. Тюзюдю?

Ш т а т и в. Бек тюз айтаса. Сиз, Влас Терентьевич жаза туругъа керексиз. Сизни бу иште пахмугъуз барды.

Л е н о ч к а. Мен сизни къолгъа алыб ёстюрюрге.

У х о в. Пахмусуну юсюнден мен жукъ айталлыкъ-тюйюлме, алай хаты'уа бирда болмагъанча аламат ариу хатды, бухгалтерияны ишине къарасанга, тюзда бек иги, кёгюзтююлю универмагны ишинден башха тюйюлдю.

С и з о в. Къойугъуз, ассиры бек махтайсыз...

Ш т а т и в. Ахшы адамны махтау бузмайды... Эндиуа сизни суратыгъызны алыргъа эркин этигиз. Сыфатыгъызны суратха тюшюрюрге.

У х о в. Энди ола неге керекди?

Ш т а т и в. Сиз, юйалчакъ, даулашханны къойугъуз.

Л е н о ч к а. Жолдаш Штатив, мени суратыммыуа аллыкъмысыз?

Ш т а т и в. Аллыкъма.

Л е н о ч к а. Мени сурат алдыргъандан эмда аны сау-гъагъа бергенден суйгеним жокъду. Кесинида артында жазыб.

Ш т а т и в. Артындада неле жазычуса, жашырмай эсенга?

Леночка. Мен хар замандада бир тюрлю жазуучума». Эсинге тюшсем къараб кёр, къараб, кёргенинде эсинге тюшгенимден эсе». Мен ол сёзлени, мени къыз тенгим Марусяны открыткасындан жазыб алгъанма, бизни къызла барыда андан жазыб алгъандыла.

Ш т а т и в. Бек ахшы сёзледиле. *(Блокнотун чыгъарыб)* Сиз эркин этсегиз, унутмаз ючюн, ол сёзлени мен бери жазыб, къойайым.

С и з о в. Иван Иванович, мен кете барайым.

Ш т а т и в. Угъай, угъай! Мен сизни барыгъызныда суратларыгъызны алмай къойарлыкъ туююлме. Ухов. Охо, кетмегиз, Влас Терентьевич. Не этериксе. Жазуудан озмаса.

Ш т а т и в. Биз энди былай этеик. *(Тёгерегине къарайды)*. Сиз Иван Иванович столну артында олтуруб... Сагъыш этигиз... Башыгъызны ёрге кётюрююз. Ма алай, энтада ёргеракъ... Угъай, алай угъай. Ехтем эмда жауаблы сыфат алыгъыз! Къагъытларыгъызны, папкаларыгъызны столгъа жайыгъыз. Къарындаш алыгъыз. Ма-а алай. Къымылдамагъыз. Сиз'а, Влас Терентьевич, аны жанында, тохтаб, Сёлеше тургъанча этигиз. Жаланда аузугъузну ачмагъыз.

С и з о в. Да аузумму ачмай'а къалай сёлешаллыкъма?

Ш т а т и в. Гм... Сиз керти айтасыз. Сизге аузугъуз ачылмаса алай бек табды. Иван Иванович, бетигизни гюрлендирмегиз.

У х о в. Чибин... къоймайды...

Ш т а т и в. Леночка, сен чибинни кыста. Иван Иванович ёхтем, жауаблы сыфат алчыгъыз... Сиз райпотребсоюзну уллу жетишимлерини башчысысыз... Андан башхат бусагъатда сизни сейирсиндирмейди. Ыхы. Бек ахшы гохтагъансыз! Энди сын къатыгъыз! Леночка, энди уа сен столну бирси жанына барда, къагъытларынгы ач. Чинилени къуугъанынгы къой! Таб тюшерге кюреш.

Л е н о ч к а. Мен къачанда суратха ышарыб тюшюучюме.

Ш т а т и в. Ну, ахшы, ышармай болмайма дей эсенг, бир кесекчик ышар, жаланда кёзлеринг бла.

Аппаратха къарама. Къагъытлагъа, къара.

Л е н о ч к а. Кёзлерим суратха тюшмей къалсала'уа?

Ш т а т и в. Къайгъырмаз. Бек башы-композиция болургъа керекди.

Леночка. Суратха кезлеринг тюшмеселе — композициянгдан не хайыр?

Штатив. Кезлеринги тюшюрюб, кесинги суратынгы мен артда алырма. Башха. Ыхы. Иван Иванович, энди, жерингден тебмегенлей, бетинги халында алышындырмагъанлай, сол кьолунга телефону трубкасын бир алчы. Ма-а, алапат! Ма кереклиси!

Ухов. (трубкагъа селешеди). Не дейсе? Номерми? Манга номерни кереги жокъду... Не чамланаса... трубканы жерине салмы? Салыргъа кьолумдан келмейди. Штатив). Телефончу кызы урушады: не керекли номерни айт. не да трубканы жерине сал дейди.

Штатив. Къаллай номерда болсун, бир номерни айтда жибер. Юйюгюзде телефонугъуз бармыды?

Ухов. Барды...

Штатив. Ма-а бек табды, сора юйюгюзге селешигиз.

Сизов. Жолдаш Штатив, асыры кёб суйелгенден мени бутларым кьурушдула...

Штатив. Къайгъырмаз, тэюгюз. Суратчылык — ол искусстводу, искусство уа кесинне жасакъ излейди.

Леночка. Сен неле тарыгъаса, Влас Терентьевич? Бизни композициябызны бузуб жарарыкъ туююлдо.

Ухов. (телефон бла) Мени юйюмю берчигиз... Номеринми? (Къатындагъылагъа). Мени юй телефонумму номери ненчады? (трубкагъа) Сени билмегенинги мен билеме. Мен санга сормайма. Не-е?

Сизов. Жолдаш Штатив, бутум...

Штатив. Тэюгюз, тэюгюз...

Ухов. (Леночкагъа). Сен селешиб кёрчю. Леночка (телефон бла). 2—14. Александра Петровна? Менме, Лена. Сизни бла Иван Иванович селеширге суйеди... Десемда селешаллыкъ туююлдо. Угъай, угъай, эси аумагъанды. Сауду, хатасы жокъду. Алай селеширге болалмайды Къоркъмагъыз. Кьуллугъундан кыстамайдыла, газетге суратын ала турадыла... (Иван Ивановичге береди)

Ухов. Шура, сенмисе, тандым? Селешмей аузунгу кысхаплай тур, менда аузумму кысыб турайым... Хау, хау, телефонну алгъаплыкъгъа селешмей тынгъылаб турайыкъ хапарны мен санга артда айтырма.

Сизов. Жолдаш Штатив, бутларым...

Штатив. Вир минутха, Иван Иванович, сын къатчы. Леночка, сена къагъытлагъа къара. Ма-а алай.

У х о в. (телефон бла) Аузунгу кыыс дейме... (Штативге) Терк бошаймыса?

Ш т а т и в. Бусагыат. Кымылдамагыыз. Суратыгызыны алама (сурат алыучу аппарат таууш этеди) Энтада бир кере... Эндиуа бу жанындан... Жеригизден тебмегиз... Битти! Энтада бир кере... Сау болугъуз!

С и з о в. (ассыры арыгъандан) Ох, аякъларым...

Л е н о ч к а. Мена чыртда арымагъанма (Штативге) Сиз умут этгенден—мен иги тюшген болурмамы?

Ш т а т и в. АлаMAT таб тюшгенсе.

У х о в. (телефон бла) Уф! Шура бизде мында газеттен келген корреспондент барды... (махтаныб) Да-а, корреспондент. Орта сахар газетини корреспонденти! Суратыбызны алгъанды. Энди сен былай эт.. (аузун шош эте) Анда юйде бизге ауузланыргъа бир зат жараштыр... Аны кесинг билесе, сау къл. Мен энтада сѐлеширме.

Ш т а т и в. Мен сизни уллу кыйнадым.

У х о в. Къайгъырмаз. Керек болса тѐзерге керекди.

Эшик босагъасында Пѐтр Рыбкин кѐрюнеди.

Р ы б к и н. (кѐркѐаракъ) Кюн кѐолай болсун. Мен... Ы—ы... неме... ы... председателъни кѐрюрге суйе эдим.

У х о в. (ачыуланыб) Санга не керекди, улан? Кѐрмеймисе? Мен бош туйюлме. Сора кесиммида бюгюн адамланы алыучу кюнум туйюлдю.

Л е н о ч к а. (Рыбкинни чыгъарыргъа кюрешеди) Келгенлени сагыат экиден ючге дери алабыз.

Р ы б к и н. (кетерге тебреб). Да мен алай эсе башха жол келирме.

Ш т а т и в. Тохтачы, тохтачы, тохтачы... Бу кимди? Петрмуду?

Р ы б к и н. Хау, менме. Алай табсыз кезиуде келдим. сунама.

Ш т а т и в. (чабыб Рыбкинни кѐучакълайды) Сау келгин, багъалы тенгим! Къайдан чыкъдыңг, тоба, тоба?

Р ы б к и н. (дерсин эсине туюшюрюб) Ненча жаз, ненча кыыш озду андан бери!

Ш т а т и в. Къайдан келе-келесе? (акъырын) Пензадан келеме де.

Р ы б к и н. Пензадан...

Ш т а т и в. Мен'а биягъы газетада ишлейме. Ма бери-

да газета ишлени юсю бла келгенме (барысынада) Былай сейирлик тюбеш ким кѳргенди!?

У х о в. Шуѳхламысыз?

Ш т а т и в. Экибизда урушда бирге болгъанбыз. Бир бир бирибизни кѳрмегенли беш жыл болады. Алаймыды Петя?

Р ы б к и н. Алайды. Биз... ы-ы... неме ы-ы... урушда бирге болгъанбыз.

Л е н о ч к а. Ма тамаша!

С и з о в. Тоба, тоба, тоба, тоба...

У х о в. Сора неге сюелиб турасыз? Олтуругъуз, аллах ючюн, кечкинлик беригиз, соргъанны айыбы жокъду — атыгъызны, атагъызны атын билмейме.

Ш т а т и в. Петр Семенович. Шагъырей болугъуз.

У х о в. Бек разыма... Иван Иванович Ухов... Влас Терентьевич Сизов... Леночка.

Рыбкин кѳркѳзаракъ болуб олтурады, тѳгерегине кѳзарайды.

Ш т а т и в. Санга не болгъанды, Петя, не бек апчыдың? Халгъа кѳзараймы тураса.

Р ы б к и н. Халгъа кѳзарай турама.

Ш т а т и в. Сен юйалма, была барыда бизни кесми адамларыбыздыла. Аламат иги адамладыла. Мен быланы юсюнден очерк окъуна жазарыкъма. Сора сен Пензаданса?

Р ы б к и н. Пензаданма.

Ш т а т и в. Да апда уа не, жаратмадыңмыда?

Р ы б к и н. Мени... ы-ы... неме къатыным ёлюб, тул киши болуб кългъанма.

Ш т а т и в. Ах, тоба, тоба ола уллу бушуулукътуда! Сора сен бушуунгу ачыуундан аллынг, кѳзюнг айлангган жолгъа чыгъыб, атланыб кетгенсе, алаймыды?

Р ы б к и н. Алайды.

У х о в. Алайда болуучуду.

Ш т а т и в. Мен сени бушуунгу таза жюрегим бла сеземе.

С и з о в. Тоба, тоба, тоба, тоба... Бизда бушуугъузгъа бек жарсыйбыз.

Ш т а т и в. Да энди сен мындаса... Энди ишге кирирге керекди. Ишлеб тебресенг, ишде жюрек ауруунг, бушуунг унутулур.

Рыбкин. Тюше тюздю. Ишге кирирге керекме.

Ухов. Кечкинлик беригиз, кзуллукучумусуз? юсю блады? Сизда газет кзуллукучумусуз?

Рыбкин. Манга-неда башха туйюлдю. Мен сатыу-илуу ишнида ахшы билеме, неме... экономистме... Сагъа-тыгъызны кёргюзтчююз.

Ухов. Кёрюргеми сюесиз?

Рыбкин. Барыуу тюзда анкер сагъатчады. Быллай иги сагъат мен чыртда кёрмегенме... Бир заманда мен сагъатла юсю бла ишлеучю эдим. (*сагъатын артыкъ сую-вей артха кзайтарады*).

Штатив. Да сен местпромгъа кёчгенме деб алай жазгъан эдингда. Ширпотребге, галантереягъа... портфел-теге, сумкалагъа, бохчалагъа.

Рыбкин. Алайды, алайды. Сумкачыкъла, бохчала...

Штатив. Иван Иванович, сизни профилигиз башха-ракъ болсада сиз мынга болушлукъ берсегиз эди. Мен Петрны бек иги таныйма. Аламат кзуулукучуду. Сора кесинида билими бек уллуду.

Ухов. Аны не тилер кереги барды! Болушлукъ бер-бирбиз.

Рыбкин. Бек тилейме, разы болурма, неме...

Штатив. Тюзюн айтсам, сизге оноу этген манга таб-сызыракъды, алай, жангъылмай эсем, сизни заместите-лигизни жери бошду деб алай эштгенем. Петрну кзолун-дан келлик эди. Бу сёлешгенде юйалчакъ болгъанлыкъ-гъа, иштеуа — бирда болмагъанча устады.

Рыбкин. Керти айтады. Сёлешуу ишге хазна болмау-чума... сагъатчыгъыз кзалай жабылгъанын эшттада бир кёргюзтчююз.

Ухов. (*сагъаты болгъан кзолун узатады*) Ма.

Штатив. Ишни кзойуб башха затла бла кюрешме! Да, ишге алыууну кзалай жараштыраса, Иван Ивано-вич? Мунуча уста, билимли кзуллукучуланы, учуб бара гургъан жолларындан, сермеб алыргъа керекди. Бу уа ма-а кеси салыб окъуна келгенди. Кесигизден башха жерге жибермегиз.

Рыбкин. Тюз айтады. Мени мында юч жерге чакъы-рыб кюрешедиле.

Ухов. Сизнича кзуллукучула бизге бек керекдиле, алайыкъ. Леночка анткет клетир бюгюнден башлаб сиз-ни кесимми биринчи заместителим этеме.

Ш т а т и в. Сизни заместительлеригиз бир талайдамы бардыла?

У х о в. Угъай. Алыкъа штатха кёре жаланда бир заместитель бериледи. Алай болгъанлыкъгъа, мен алгъа къараб ишлейме. Сора «биринчи заместитель» дегенни тауушу кесинида мажалыракъ кёрюнеди.

Ш т а т и в. Ол дегенигиз тюздю Мажалыракъ кёрюнеди. Леночка анкетаны алыб келеди.

Р ы б к и н. Сау бол.
Л е н о ч к а. Къайгъырмаз.

Леночка чыгъыб кетеди. Рыбкин анкетаны кеси-кесине мурулдай толтурады: «Туугъан жылым» д. а. к.

У х о в. Бу арт кезиуде ишлеген жерингден справка;неда башха къагъытынг зат бармыды?

Р ы б к и н. (анкетадан кёзлерин айырыб) Кечкилик беригиз, неле дедигиз?

У х о в. Справка неда характеристикагъыз бармыды дейме.

Р ы б к и н. Неме... ы-ы... тюзюн айтсам, жокъду. Мен Пензадан асыры ашыгъыб кетгенден биргеме бир затда алмагъанма.

Ш т а т и в. Да ызынгдан жиберирлеми?

Р ы б к и н. Жибермей'а алай сиз чючкюрюнчю, окъуна къагъытла мында болурла.

У х о в. Энди къалай этейик? А? Влас Терентьевич? Къагъытланы жибергинчи сакълайыкъмы?

С и з о в. Билмейме. Справка бла характеристикасыз ишге алыб жарарыкъ туююлдю.

Ш т а т и в. Ол, сёзсюз, алайды. Алай болсада, жолдашла, мен сизни экили болгъаныгъызгъа сейир этиб турама. Сиз Пётр Семеновични къайдан эседа келген ким эседа бир хауле адаммы сунасыз? Мен анга берген шагъатлыкъ сизге бир затда кёрюнмеймиди?

У х о в. Алай нек айтаса? Мен кесимда ангъылайма ол бош адет болгъанын. Болсада закон алайды...

С и з о в. Хау, хау, хау... Закон алайды.

Ш т а т и в. Мена алай умут этген эдим: Сиз Пётр Се-

меновични кзуллукъгъа салгъандан сора, экибизда бирге районнга чыгыб, ишлени халы бла, аны мындан ары этер кзуллугъу бла шагъырей болурбуз деб. Алай этсек, ала-мат статья жазарма деб хыйсабым ол эди... Болсада мындауа ишни булгъаб башлагъандыла. Петя, сени кзул-лукъгъа юч жерге окъунамы чакъырдыла? Жюр, кетейик

У х о в. (*кзоркзуб*) Тохтагъыз, тохтагъыз. Биз хар затны таб этейик. Мен умут этгенден Влас Терентьевич, муну ишге алыргъа керекди. Жолдаш Штативда бек мах-гайды. Леночкагъа айтады приказ эмда мени жангы за-местителим — жолдаш немеге... удостоверения жараш-тырсын. Кечкинлик беригиз, унутуб кзойгъанма тукъум атыгъыз не эди?

У х о в. Ыхы, жолдаш Рыбкинге. (*Влас Терентьевич кетеди*).

Ш т а т и в. Ма-а энди алаMAT болду. Биз бусагъат окъуна районнга атланайыкъ. Сизни машинагъыз неда арбагъзы бармыды?

У х о в. Айхай барды. Алай кзурлай къалай кетиб къаласыз? Терк окъуна? Ауузланмагъанлай? Бир кесек солургъа керек эди эмда... бирер рюмка тартыб... хм...— хм... шай ичиб, алай кете барыргъа керек эди.

Ш т а т и в. Сау бол, багъалы Иван Иванович неденда алгъа бизде иш болургъа керекди. Тюзмюдю Пётр?

Р ы б к и н. Тюппе тюзю. Мен кесимда аллай адамма.

У х о в. Да алай эсе, тыйаргъа эркинлигим жскъду.

Р ы б к и н. Айтыр оноугъуз иш бармыды?

У х о в. Да алыкъа айтыбда не айтайыкъ... Район бла шагъырей болугъуз. Бизни тюкенлерибизде болугъуз, хар затха кез жетдиригиз.

Р ы б к и н. Ангылайма Анкетаны магъыз.

(*Леночка кзулундада къагъытлары эм сумкачыгъзы бла киреди*).

Л е н о ч к а. Хар затны хазыр этгенме, Иван Ивано-вич. Эндиуа мен жау этуучю заводха барайым, телефон бла селешген этгендиле.

У х о в. Ахшы. Сезде айтылгъанлай, квол салдың, иш-ни унбашдан ташладынг. Ма Петр Семенович. Удостовере-ниянгы ал.

Р ы б к и н. Бек сау бол.

У х о в. Ыспас этеринг керекмейди. (*Леночкагъа*) Сен шоферге айтда машинаны хазырласы. (*Штативге*) Мени

шоферим алапат шоферди, сизни ары жел бла бирге жетдирир, районну ичинде башха оноуну'уа мен кесим берирме. Сора шоферим Лёшада керекли болгъанны сёзден айтыб билдирир. Ол халы таза кыуш кибикди.

Леночка. Энди кетибми кыаласыз?

Штатив. Кёбге угъай, бир беш кюннге дегенлей (Уховха) Ол кезиуге район бла шагъырей болалырбызмы.

Ухов. Боллукъсуз. Лена, сен'а барда Лёшагъа айт.

(Леночка стол юсюнде бохчасын кыойуб, чыгъыб кетеди).

Рыбкин. Да энди сау кыалыгъыз, Иван Иванович, эмда сау болугъуз. Сау кёрюшеик. Кетдикми?

Штатив. Сен бар, мен бусагъат...

Рыбкин, чыгъыб бара туруб, алгъаданда кёзлерин айырмай тургъан бохчагъа кыолун ычхындырады.

Сиз уллу, халал жүреккли адам кёреме, Иван Иванович. Мени шуёхума болушханыгъз ючюн сау болугъуз.

Ухов. Аны не сау бол дер кереги барды!

Штатив. Иги адамгъа болушлукъ бердигиз. Аны бушуу апчытыб турады, ишлеб башласауа бир кесек унутур. Петр Семенович алтын адамды.

Ухов. Аллаи адамны, шагъатлыкъ бериб, бизге алдагъанынг чюнн сизгеда рахмат. Менда бек кыууандым. Бизде ишлегенинге разы болур деб мени умутум алайды.

Штатив. Мен баямда. Статьяны сизни юсюгюзден жазаргъа аны ючюн сюе болур эдим. Корреспондентни жүреги иесин алдамайды. Да, хайда, сау кыалыгъыз. Влас Терентьевича кыайдады?

Ухов. Оя анда болур. Келигиз, менда ашырайым.

Штатив. Тоба, тоба, ол дегенигиз! Аллаи бир неге кыыйналасыз?

Ухов. Угъай, ашырмай жарарыкъ туйюлдю. Сиз кыонакысыз...

Кетедиле. Сценаны артындан кетиб тебреген машинаны тауушу эмда адам ауазла эштиледиле: *Леночка.* Жолдаш Штатив, мени кыуру кесими суратыммы алырмысыз? *Штатив.* Кёзлерингда тюрчерчамы? *Леночка:* Хау.

Штатив. Алырма унутмам. *Леночка.* Ахшы жолгъа-а!..

Иван Иванович бла Влас Терентьевич кыайытыб келедиле.

Ухов. Ма ишле, кёрдюнгмю. Мен аны сыйлагъан этерлик, эдим, ола кёрдюнгмю? Унамай кетиб кыалды.

Сизов. Тоба, тоба, тоба... Баямда улутха аллыуучуладан болмаз.

Ухов. (*махтаныб*) Энди биз экибиз ёсебиз, Влас Терентьевич. Газетни ачыб къарасакъ, ичинде бизни юсюбюзден жазылгъан очерк. Энди бизни райпотребсоюзну эм да экибизни танымагъан киши къалмаз.

Сизов. Тоба, тоба, тоба, тоба... Тамашады!

Ухов. Ишни халына кёре, биз кертада белгили адамла болуб тебрегенбиз. Ма кёрюрге бир заманда бизге башха областладан келиб, адамла бизни ишлеу халыбызгъа юйрениб башламасала.

Леночка киреди, бохчасын алады.

Ухов. (Леночка) Сен-жау этиучю заводхамы барамамы деген эдинг?

Леночка. Хау, андан сорауа ашаргъа барлыкъма
Ухов. Охо, бар.

Леночка кетеди.

Сизов. Сиз, Иван Иванович, бир кесек оздура болурсуз дейме...

Ухов. Ол дегенинг? А-а, бизге адамла юйренирге келликдиле дегенимеми ишекли боласа? Да тохта, бизде адам юйренир зат жокъмудта? Жаланда ящиклерибиз жетмейдиле ансы-хайырсыз болур эселеда! Болсада къайгъырмаз. Энди ишни тюзетирбиз. Бурнубуздан къаныбыз келседа тюзетирбиз. Заместителим барды. Къысхасы — газетлени хар кюн сайын окъуй тур.

Сизов. Къайсы газетде чыгъарыкъ болур, Иван Иванович?

Ухов. Не зат?

Сизов. Бизни юсюбюзден очерк.

Ухов. Орта сахар газетинде.

Сизов. Да орта сахарда кёб тюрлю газетле чыгъадыла.

Ухов. Тюздю кертада биз жолдаш Штативге нек сормай къойдукъ? Охо, къайгъырмаз — къайытса сорурбуз. Тюзюнлей райондан жазыб жиберсеуа? Билемисе, къалай жазычудула: «Бизни корреспондентибизден, телефон бла» деб, А?

Сизов. Алайда боллукъду.

У х о в. Оноуум былайды. Бюгюнден башлаб, жолдан Сизов, орта сахарда чыкыгъан газетлени барында окъургъа сизге борч этеме.

С и з о в. Кечкинлик бер, Иван Иванович.

У х о в. Бермейме. Сора бу кесиде неге ушагъан затды: тохта сен газет окъургъа суймеймисе?

С и з о в. Суймей'а, суйеме! Алай мен...

У х о в. Эштиргеда суймейме! Газетлени окъусанг билиминги кетюрюрге. Почтагъа селешда, орта сахарда къаллай газетле чыкыгъанын бил. Сора, ычхындырмай барында окъургъан эт.

Гузаба этиб Леночка киреди.

Л е н о ч к а. Иван Иванович, мени ахчам урланнганды...

У х о в. Қыалай урланнганды?

Л е н о ч к а. Мен бочхаммы былайда кюйуб чыкыгъан эдим. Энди кьарасама — ичинде затда жокь.

С и з о в. Тоба, тоба, тоба, тоба!...

У х о в. Ичинде башха жерге иш тюшюба тура болурму? Л е н о ч к а. Не башха жерге тюшерликди! Жангы бочхады сора.

У х о в. Да, не болгъандылада, сора?

Л е н о ч к а. Сиз не десегизда, Штатив бла аны шуе хундан башха киши урламагъанды.

У х о в. Сен неле жаншайса? Қыаллайла айтаса? Корреспондент, кьуллукь иш бла келген адамгъа аллай затла айтыб жараймыды?

Л е н о ч к а. Сиз аны бла уппа-чуппа этишсегизда угъай демейме, мена ахчасыз болгъанма.

У х о в. Сен баяма орамда иш тюшюрген болурса.

С и з о в. (Къараб) Иван Иванович, сагъат...

У х о в. Не сагъат?

С и з о в. Сизни сагъатыгъыз.

У х о в. (женгил къарайды) Жокьду.

Л е н о ч к а. Сагъатныдамы урлагъандыла?

пауза

У х о в. (эс жыйыб) Тоналдыкь, тоналдыкь! Къууб! тутаргъа керекди!

С и з о в. Милициягъа селеширге керекди.

У х о в. (кесин телефоннга атады) Милиция! Алло! Райпотребсоюздан, Ухов сёлешеди, бизни тонадыла! Жукликле келиб, корреспондентлебиз деб... Не? хау... хау... Ала окьуналла. Айхай, кесинда кьуллукьгъа окьуна алгъанма, кьолунада кьагъыт бериб жибергенме... Тутугъуз аланы, ызларындан болугъуз, багъалы жолдашла! Ала мени кеси машинама миниб районнга кетгендиле... (телефонну салыб). Былай къалайла болдукъ?.. Мен кесими къалай тели алдатдым? Мынча жылны ичинде сатыу-алыу иште ишлеб? Урлакалагъа кесимми кьолум бла жазыб, удостоверения бериб кьойдум!.. «Биринчи заместитель!.. деб. Аллай кьагъыт бла ол этмезлик жокьду! Ой, ой, ой! Эшигим жабылды, кьоркьакълыкъ эшигимми жабды... фельетонладан жюрек ауруудан эсе бек кьоркьуучу эдимда, ма энди манга боллугъу болду... (Сизов-ха), Была барыда сени хатангдандыла! «Очерк», «Статья» «Дуньягъа белгили адамла боллукъбуз» дей кетдингда эшигибизни жабдынг?

Сизов. Да ол затланы барында мен угъай Иван Иванович, сен кесинг айта эдинг.

У х о в. Мен не айта эдим? Сен не тукьум бухгалтерсе, сени алай алдаб кетдиле эселе! Ала Битеу областда белгили жуликледиле! Сен'а таныйалмагъанса! Аланы милиция излеб айланады, сен бла мена... Эх! Айхай биз кесибизда сакълыкъны юсюнден лекциягъа тынгылагъанлы алыкъа бир ыйыкьда озсауа! Тамамды! Энди мынан арысында бир кишигеда инанырлыкъ туююлме. Бир кишигеда угъай! Лена, сен мында неге сюйелиб тураса! Олтургъан жеринге бар. Ишингде сакъ бол!

Леночка кетеди).

Сизов. Акъылдан ышашханбыз... Акъылдан...

Леночка чабыб киреди.

Леночка. Иван Иванович, анда биягъы...

Ухов. Не-е? Не биягъыды ол?

Леночка. Энтада корреспондент келгенди. Башха...

Ухов. Не-е?

Леночка кьоркьуб артха атлайды.

Сизов. Корреспондентми?!

У х о в. (таукел болуб). Келме кьой!
Л е н о ч к а. (эшикни ачыб). Киригиз.

Никонов киреди.

Н и к о н о в. Иш кьолай болсун, жолдашла!

У х о в. Ыхы, сау бол! Лена, эшикни кьаты эт! Влас Терентьевич, сен бу адам терезеден секирмезча, сакъ бол. Биз быллай кёгюрчюнлени таныйбыз. Сермеб тут аны!

Н и к о н о в. Кечкинлик беригиз, сиз пеле дедигиз? Кёгюрчюнлеми? Ол ахшыды.

У х о в. Ахшы аман болгъанын анда айырырла.

Н и к о н о в. Мен ангылагъаннга кёре менида жулик суна болурсуз дейме. (Кюледу).

У х о в. Милицияда, милицияда хапар айтырса... Мен бусагъат. (телефоннга кесин атыб) Алло, алло, милицияны берчигиз... Лена, Влас Терентьевич, сиз сакъ болугъуз, чекде туругъуз, бу адамдан... кёзюгюзню алмагъыз.. Бош туююдюмю? Сакълайым...

Н и к о н о в. (шинтикге олтура). Да алай эсе не этериксе, алыкъа менда олтурайым.

У х о в. (кьагъыб сёлешеди). Да баямда сизге олтургъауа тюшерик болур. Мындан кёзюгюзню алмагъыз.

Н и к о н о в. Ким биледи, удостоверенияммы кёрсегиз эс аллалыкъ иш болурмусуз? Магъыз, окъугъуз.

У х о в. (абызыраб) Сиз «Крокодил» деген журналданмысыз?

Н и к о н о в. Хау, анданма.

У х о в. Инанмайма! Бир кишигеда инанмайма!

Н и к о н о в. Бош инанмайсыз. Сакълыкъ деген зат олтели Фомагъа ушаш кимгеда инанмагъанлыкъ туююдю. Бир жол алдатхан этгенме деб, башхалагъа инануусуз болгъанны кереги жокъду. Сиз'а алай этиб тебрегенсиз.

У х о в. Тохта, сизге Штативни юсюнден хапар белгилимиди?

Н и к о н о в. Белгилиди. (барысынада)

Ол эки уручу сизни тийреледе айланадыла деб бизге хапар келген эди. Мен аланы ызларындан кьууб айланганлы ма энди бир ыйыкъ болду. Сиз телефон блатоналгъан хапарыгъызны милициягъа айта туруб, мен анда эдимда, барыб халларын бир кёрейим деб, сизге андан салыб келгенме.

Л е н о ч к а. Сиз аланы ызларын кьайдан билгенсиз?

Н и к о н о в. — Бир ауз ачыкъдан экинчи ауз ачыкъ-
гъа барыб, ма алай. Сиз кесигизни ол жуликлеге тазада
гелилеча алдатхансыз.

У х о в. Ыхы... Сора, сиз бизни юсюбюзденми жаза-
рыкъсыз?

С и з о в. Ма ола санга очерк, ансыз болмайма дей
дингда! Эшигизибиз жабылыб, дунья кюлкюсю болуб къал-
дыкъ!

У х о в. Фельетонму жазарыкъсыз?

Н и к о н о в. Хау, фельетон.

Л е н о ч к а. Суратларыбыз бла окъунамы?

Н и к о н о в. Суратларыгъыз бла окъуна... ол башха-
лагъа дерс болсун.

Ж а б ы у.

ИЗМАИЛ РАХАЕВ

СЁЗЮ ТАТЛЫ
ЖЮРЕГИ КЪАТЫ

Бир действиялы кюкюлю пьеса

ҚЪАТЫШХАН АДАМЛА:

Мыртазаков Қъанамат—райисполкомну сатыу бѐлюмюню башчысы, 45 жыл.

Мыртазакова Фатимат — аны қъатыны, 30 жыл.

Асанова Аминат — Қъанаматны экинчи қъатыны, 18 жыл.

Сакинат — сатыу бѐлюмюню қъагъытчысы, 20 жыл.

Действия Қавказны тау районларыны биринде етеди.

I сураг.

Сценада омакъ жасалгъан трибуна. Аны юсюнде, ичиндеда суу бла графин эмда стакан. Трибунаны артында Мыртазаков Қъанамат керилиб-керилиб, къолларын ары-бери узатыб, доклад этеди. Ол сѣлешиб тебрегенли иги кесек болгъанын, Қъанаматны терлеген беги эмда чачыны тозурагъан сѣфаты билдиреди. Болсада алыкъа аузундан сѣзле, къысылмай унутулуб къалгъан гыбыт бухчагъындан гыпы айран тѣгюлгенча, тохтаусуз тѣгюлелле. Ол бетин терктерк къол жаулукъ бла сыйпайды, сууну да аямай ичеди, сѣлешуюн къаты бардырады

Қъанамат. Да алайт да, жолдашла, сегизинчи март битеу дуньяда урунган тиширыуланы уллу магъанасы болгъан аллай байрамыды.

Аны биз барыбызда ангылаб, жашауубузда, ишибиздеда бизге нѣгерлик этген совет тиширыулагъа бюгюн биз къуру сѣзден угъай, тазада жүрекни теренинден къызыу салам эмда алгъышла жиберебиз.

Да алайдта, жолдашла биз бюгюнлюкде тиширыуланы байрамы-сегизинчи мартны, уллу магъаналы кѣзиуде, социализмадан коммунизмагъа ѳте баргъан ууахтыда ѳткеребиз. Бусагъатда, бизни совет халкъыбыз коммунизманы уллу къаласыны ташларын бийикден-бийк къалаб, эндиге дери болмагъан аллай уллу жетишимлеге жетиб барады. Бизни планларыбыз толадан-тола, колхозларыбыз, совхозларыбыз, заводларыбыз, фабриклерибиз еседен-ѳсе, байлыгъыбыз, ашыбыз кѣбден-кеб бола, жашауубуз'а ариудан-ариу бола алай барады. Жолдашла ол жетишимлени жашауда болдурур ючюн бизни тишириуларыбызныда аз къыйынлары кирмегенди.

Алай болсада, товарищле, бизни жашауубузда, ишибиздеда нѣгерлерибиз-тиширыулагъа бизни отношениябыз алыкъа бек осалды.

Бизни арабызда бир кѡауум адам, туура кѡуллукъчуладан окъуна, патчахлыкъ, царское замандан кѡалгъан эски, чириген адетлени унутмагъандыла, тиширыулагъа феодальный-бийлик отношенияны кѡймагъандыла.

Жолдашла! Социализмадап коммунизмагъа постепенно ётиуб баргъан кѡзюде, тиширыулагъа аллай ниет бла, аллай кѡз бла кѡарау бизни кѡурулуш ишибизде уллу чырмау болады. Аны себебли биз, ангылауу, билими болгъан, грамотный адамла тиширыулагъа намыс бериб, алагъа окъууда, кѡуллукъда, ишдеда жол бериб жюреклерин кѡйнамай Совет власт берген эркинликни ала толусунлай алырча этерге керекбиз, аны ючюна халкъны ичинде воспитательный ишни кѡаты бардырыгъа керекбиз.

Тюзюн айтсакъ, эндиге дериде бизни ичибизде эски чириген адетлени кѡаты тутхан, тиширыуну адамгъа санамагъан, сѡлеше туруб ариу, уста сѡлешиб, жашаунда уа кесин феодалча, бийча, мыртазакъча жюрютген аллай бетсизле бардыла. Аллай хауле адамла бла, жолдашла, биз кюрешни кѡаты бардырыгъа керекбиз, аланы жауабха гартыргъа керекбиз. Бизни районда кѡызланы, малланы сатханча кѡалынга сатыб, сюймеген адамларына бериб, аланы жашауларын насыбсыз этгенле-болгъандыла. Эркишиле арасындауа юч-тёрт кѡатын алгъанла, жыл саны жетмеген, школда окъугъан сабий кѡызчыкъланы алыб кѡачханла болгъандыла. Ол хаулеле совет законланы кир айакълары бла малтаб, не сюйседе алай этиб айланыргъа умут этедиле. Кѡызгъа, тиширыугъа ала хапчюкге, малгъа кѡарагъанча алай кѡарайдыла. Аланы басынчакълар, кеслерине кѡул, кѡарауаш этиб, дин, шарият адетле бла кѡоркѡутуб, аякъ тюб этиб турадыла. Аллайладан бирин, сѡз ючюн, ма Лашкутаевны алыб кѡарайыкъ... Ол кѡб болмай мындан алда, кесини тёрт сабийли кѡатынын юйюнден кѡыстаб, бешинчи кере кѡатын алгъанды... Кѡайтмазланы Аубекир кесине жашыракъ кѡатын алыр ючюн, алгъын кѡатынын, аламат иги адамны, сабийсизди деб, аны сылтаун этиб халкъны алдаб, юйюнден кѡыстаб жибергенди. Кертида, сабий урлугъу жокъ эдта андан айырылгъан болур деб халкъ ал сагъатда алай сунганды. Болсада, бир кесекдена, Аубекир дагъыда башха, эки сабийи бла бир учитель кѡатыны кѡойгъаны белгили болуб кѡалгъанды... Энди

Быллай адамлагъа не айтыргъа керекди? Кеслерини тиширыуларына, туугъан сабийлерине алай къарамакълыкъ неге ушагъан затды? Бу адамлапы бетлери, жүреклери бармыды, огъесе, жокъмуду? Угъай, баямда Лашкутаев бла Қайтмаз улуну бетлери чабырлыкъ териден, жүреклеринуа ташдан болурла ансы кеслерини къатынларына эмда туугъан сабийлерине алай этмез элле! Мен бюгюн былайдан, сизге ма былай айтыб сорама: — Лашкутаевланы, Қайтмазовланы кир ишлерин биз къачаннга дери тѣзюб турлукъбуз, была бизни ичибизде не заманга дери жылыныб турлукъдула?.. Мени экинчи сорлугъум: — Быллай, морально-чириген, юятсыз адамла собраниялада чыгъыб арну, кѣзбау сѣлешичюлерин къачан къойарыкъ болурла? Кеслеринден таштата къуллукъчуланы алларында биз эски шерият адетле бла аямай кюрешиб, совет юйюрню къаты бегитебиз, деб жаншаучуларын эм алдаучуларын къачан къоярыкъ болурла?..

Жолдашла! биз ,райисполкомну сатыу бѣлюмюню къуллукъчулары, Лашкутаев бла Қайтмазовну хауле айланганларына андан кѣб тѣзалмай кеслерин осал жүрютгенлери ючюн, къуллукъларындан къыстагъанбыз. Аланы сѣлешген сѣзлери татлы болсалада, жүреклери таштанда къатыдыла. Аланы алай намыссыз къуугъаныбыз, башхалагъа дерс болургъа керекди! Бизни ичибизде алагъа ушагъан бир адамда болмазгъа керекди. Биз халкъ арасында культураны эмда воспитательный ишлени урлукътарын терен салыргъа эмда кенге жаяргъа керекбиз! Тиширыуланы билимлерин, намысларын кѣтюрюрге керекбиз, совет юйюрню бегитирге керекбиз, сабийлерибизни кереклисича ѳстюрюрге керекбиз!

Да аны бла, жолдашла, сѣзюммю бошайма. Жашасын битеу дуньяда урунган тиширыуланы байрамы-сегизинчи март!... Ура! (Къарс урулады, «ура» деген тауушла чыгъадыла. Мыртазаков къарсха разы болуб, башын залгъа айландырыб, энишге-энишге ийилтиб, ыспас этеди. Суу ичерге тебрегенинде, графинде суу табылмайды. Қъол жаулугъу бла бетин сюртеди, сора трибунаны юсюнден къагъытларын алыб, экинчи кереда зал таба баш ура, ценардан чыгъыб кетеди.

И с у р а т.

Сцена экиге бѐлюнюбдю. Сол жанында Мыртазаковну кабинети онг жанында кѳагытчысы олтурган комната. Мыртазаковну кабинетинде юсюндеда телефону эм жазуу прибору бла улуу стол шинтикле, шкаф, сейф. Кабинетни кѳабыргъаларында портретле эм карта. Кѳагытчы олтурган приемниде — стол, шинтикле, телефон, жазуучу машинка.

С а к и н а т. (машинкадан жазылган кѳагытны чыгъсрады, окъуйду, сора папкагъа букѳтурады. Телефон зынгырдайды, трубканы алыб тынгылайды). Алло, алло! тынгылайма!.. Угъай, жолдаш Мыртазаков алыкѳа кѳуллугъуна келмегенди. Билмейме. Угъай, телефон блада сѐлешмегенди... (трубкины салады). Алааматды! Энди он эки сагъат болуб барады, дагъыда ишге чыкъмайды неда телефон бла сѐлешиб нек кечикгенин билдирмегенди. Адамлагъа кѳуруда ѳтюрюк айтыргъа тилим бурулмайды...

Юсюнде алаамат омакѳ костюму, кѳолундада китаблары бла Къанамат Мыртазаков киреди.

Къ а н а м а т Кюн ахшы болсун, Сакинат!

С а к и н а т. Сау бол жолдаш Мыртазаков!

Къ а н а м а т. (Кабинетге киреди. Столгъа китабларын салады, аланы ичлерин ачады) Къалайды хал, не жангылыкѳ барды? Мени киши сурагъанмыды?

С а к и н а т. Сурагъандыла... Бешинчи тюкенни директору телефон бла кѳб кере сурагъанды. Райисполкомдан. Райкомнанда соргъандыла...

Къ а н а м а т. Сена алагъа къалай жауаб этгенсе?

С а к и н а т. Да алыкѳа кѳуллугъуна келмегенди дегенме.

Къ а н а м а т. Да, хайырсыз, алай айтмай бир башха зат жараштырсанг эдиуа. Былай-былай... кѳуллукѳ иш бла... къайры эседа кетибди десенг эдиуа!

С а к и н а т. Хм!... «Къайры эседамы?» ѳтюрюк айтыргъа юйалган этеме... Болсада, не райкомда, неда тюкенледен биринде болур» дегенме. Мен ол ѳтюрюклени айта туруб, тейри, асыры юйалгъандан мени бетим кыб-кызыл болган болур эди.

Къ а н а м а т. Ха, ха, ха! Э... къайгъырмаз! Алаамат айтханса... Э-э... хар замандада алай жауаб эте тур. Не лекциягъа кетгенди, не шахардады, неда райкомдады деб алай айта тур.. Да... сорургъа унутуб кѳойа эдим, тиширыу байрамыгъызыны къалай ѳткердинг?..

Сакинат. Аман түйюл эди.

Къанамат. (Махтаныб) мени докладыма... э... къа-
тай кёрюндю?..

Сакинат. — Аман түйюл эди.

Къанамат. Аман түйюл эди дегенинг? Аман угъай
аламат, ёткюр эмда пахмулу доклад эд!..—Туура мен ке-
сим окъуна этген докладыммы бек жаратханама, айтдыр-
май къоймай эсенг, кеси-кесиме асыры разы болгъанди
жюрегим кётюрюлюб айкакъ тюбюмде чёп сымайды, кё-
юме жукъу кирмей турады... Да, Сакинат, мени ол этген
докладыммы уллу юпретну, воспитательный магъанасы
барды!..

Сакинат. Айхай, ол сёзсюз, алайды, бек кёб ахшы
сёз айтхансыз. Сизни бу сёз айтыу деген затха пахмугъуз
бек уллуду...

Къанамат. О! билиб тураса... Сёзге усталыкъ —ол
байлыкъды!.. Табигъат аны бош кимге болса бермейди.
Докладны таб этер ючюн политиканы, жашауда кёрюне
тургъан фактала бла байлаштырыб алай селеширге ке-
рекди. Мени докладыммы кёрдюнгмю, халкъ къалай ке-
тордо!..

Сакинат. Аллай акъыллы, пахмулу докладланы кё-
бюракъ эте туругъа керек эди... бир къаум адамгъа ала-
ны хайыры тиерлик эди...

Къанамат. — Кёбюракъмы?.. Э-э! Менича уллу
къуллукъчугъа халкъны аллында кёб чыгъыб селеширге,
халкъ ичинде асыры кёб кёрюнюрге жарамайды. Ол биз-
ни намысыбызны, авторитетибизни тюшюрюрге боллукъ-
ду. Биз къолубузну алгъа узатыб, халкъгъа жолну кёр-
гюзтсек, олда тамамды... халкъды... халкъны аллында не
къадар аз селешсенг, аны кёзюне не къадар аз кёрюн-
сенг, намыс, авторитет ол къадар бийик, ол къадар уллу
болады... ха, ха, ха,! Адам улу табигъат анга берген пах-
муну къайда болса чачаргъа керек түйюлдю... Аны сакъ-
лай билирге керекди... (Сакинатха къысыла). Ма алайды
иш, мени ариу къагъытчычыгъым... Ма-а аллай началь-
ник бла ишлейсиз сиз!

Сакинат. Къолларыгъызны асыры бошлай болур-
мусуз?

Къанамат. Ол дегенинг? Сена къоркъакъладан кё-
ремеда! Къайгъырмаз, бир кесекден юпретирбиз ха, ха,
ха... неме... унутуб къоя эдим, бюгюн мени окъуу кюнюм-

дю, марксизм-ленинизмни окъуучу кюнүм. Райкомпу графигин толтурмай жарарыкъ туююлду. Тышында мени сакълагъан тарыгъыулары болгъан адамла иш бар эселе жолдаш Мыртазаков бюгюн бош туююлду, сизни бла селеше туругъа заманы жокъду де. Мен кесимми политически билимми кетюрюрге керекме... Бюгюн манга кишини жиберме!.. Э-э, неме... къол салыргъа керекли къагъытларынг бар эселе келтир.

С а к и н а т. Бусагъат. (*приемныйге чыгъыб, къагъытланы хазырлайды*).

Къ а н а м а т (*ызындан къараб*)) Тейри адамы, мунда хатасы жокъду!.. Бир кесек жагъынлы болсада, бек таб чыранчыгъы барды... Тоба, тоба, тоба, эндиге дери мен муну эслемей къалай тургъанма. Бир кесек селешгенимлей окъуна, ичим жаныб къалдыда!.. Къара къаш къызыл уурт, бутлары, несида бек таб ишленибдиле, тейри... Бетине къарагъанымлай, окъуна жюрегим дып-дып-дып деб, женгил уруб тебрегенди! Заманшы бошуна жибермей, ишни къолгъа алыргъа керекди. Алыкъа мен алай къарт туююлме... (кесин сымарлайды, хуржунундан *чыгъарыб кюзгючюкге къарайды*). Мен аны таматасыма, ола мени къагъытчимды... Мен анга кез къулакъ болама десем, ол аны кесине уллу пасыбха кюрюрге керекди, айтханымдан чыкъмазгъа керекди. Сора кесиде жаш къызчыкъды, аны бир саугъа кибик этиб алдаргъа керекди. Мен ызындан бир болсам, тиширыуну сермемей жибермегенме, сенда мени къолумдаса... Аперимсе сен, Къанамат, аперим! (*къолу бла ёшюнюн къагъады*) Сени пахмунг къуру докладлада угъай, тиширыуланы алдаудада санга аз болушмагъанды!.. Отда жапа тургъан кесеуню къолума алсамда, хыйлачылыкъ, сени хайырынгдан къолларым бир замандада кюймегенди. (*Столну яцигин ачады, ичинде бир чулгъамны чыгъарады*) Ха, ха, ха!.. э... угъай дейседа... Бу улутхачыкъны алгъанлыкъгъа мени къолларым къурушубму къаллыкъдыла? Алаамат саугъа келтиргенди... Аперим, Мурат, таза жигит болдунг. Мен аны тюкенге бош салмагъаныммы ангылаб, улутханы андан алыб келгенди! Ничего.. мен сени энтада кёб кере сауарма келтирсенг келтирдинг, келтирмесенг-тюкенден думп этдим... ха ,ха, ха!.. (*телефон—бла селешеди*) Алло! Бу кимди? Мария сенмисе? Кез жарыгъым? Рахат жукъладынгмы, ишинге кеч къалмай жеталдынгмы? Кечигиб

Келгенмеми? ы... кьайгъырмаз, иш бизден узакъ кетмез!.. Сени бир ышаргъанынг багъасы не иш барды! ха, ха, ха.. Кече жолугъурбузму? Къалай кёресе? А? Да, алай эсе, ахшы мени кёрюрге сюе эсег, менда сени аллында борчлу болуб къалмам, къуру къолум бла келмем (*багъалы къатапа жыйрыкълыкъны ачады*). Ингирде жолугъуучу заманыбызда менда санга къатапа жыйрыкълыкъ бла эки чилле кёлек алыб келирме, жаным. Сен мени гокка хансчыгъым, чолпан жулдузчугъум, сенден мен бир затымыда аямайма. Аш затда жараштырыб турурмамы дейсе? Сен кесинги къыйнама, коньякныда, башха керекли затланыда мен ала келирме. Ахчангы къоратмамы. Сен аны ючюн жарсыма. Ахча манга, сен сау болсанг, кьайданда табылады. (*кюледу*) Угъай, угъай... сен кьайгъы этме, мен атамдан къалгъан мюлкню ашамайма, казна байды... ха, ха, ха! Ахшы, охо, сау кёрюшейик! (*Телефонну трубкасын сала*) Къаллай жараулу тиширыду!..

С а к и н а т. Неле дедигиз?

К ъ а н а м а т. (*Абызыраб*) Тоба, тоба, кьайдан чыкъдынг? (*къатапаны столгъа букътурады*) А?.. Э... неме... сен къалай иги тиширыуса дейме...

С а к и н а т... Магъыз бююнгу почтаны... ичинде къол салыргъа керекли къагъытлада бардыла...

К ъ а н а м а т. Ахшы стол юсюне сал, артда къарарма...

(*Сакинат кетеди. Къанамат къагъытлагъа къарайды. Приемныйге къолундада сабийи бла чырайлы тиширыу Асанова Аминат киреди.*)

А м и н а т. Кюнюгюз ахшы болсун!

С а к и н а т. Сау бол! Жуукъ болугъуз, не иш бла келгенсиз?

А м и н а т. Манга жолдаш Мыртазаков керекди.

С а к и н а т. Ол бююн иште боллукъ туююлдю...

А м и н а т. Не-ек? Не табсыз болду... Да энди мен аны кьайда табаргъа боллукъма?..

Ох кесиде командировкада не бек кёбге къалды...

С а к и н а т. Ол дегенинг... не командировкады?

А м и н а т. Къуллукъ командировкасы... ма энди ол командировкагъа кетгенли бир айдан озду.

С а к и н а т. Мен сени арталда ангыламайма. Ол бир жарыда кетмегенди, бусагъатдада кабинетиндеди, алай бююн окъуучу кюнюдта, кишини алмайды ансы.

Аминат. Эгечим, мен аны кялай кёрейим? Мен узакъдан, Чегем аузундан салыб келгенме... кяйгъылы болуб, тёзалмай, сабийнида алыб келгенме.

Сакинат. Сен аны неси боласа?

Аминат. Неси боласа дегенинг? Мен аны жашау нёгериме...

Сакинат. Ол дегенинг? — Алай эсе келгенинги бек иги этгенсе, мен аны кьатыны барды деб билмей эдим.

Аминат. Болмай'а!.. Биз аны бла бир юйор болгъанлы жылдан артыкъ болады... Мен сабийли болгъанлы бир ай болады, эримдена чыртда бир хапарым жокъду.

Сакинат. Жашчыкъмыды, кьызчыкъмыды?

Аминат. *(Ышара)* Жашчыкъды.

Сакинат. *(Сабийчикни бетине къарайды)* Къарачы сен анга, жукълаб турады, харибчик, жолда арыгъан болур. Мен эркин этейим, кирда бар... Жолдаш Мыртазаков кабинетиндеди.. Окъуучу кюню болсада, жашчыгъына бек кьууашыр.

Аминат. Сау бол! *(кабинетге киреди)*. Сакинат кесини) *къагъытчылыкъ ишин этеди Аминат жарыкъ эм кьуанчлы* Аття!.. Атабыз... Къонакъ аламыса?... Биз санга тансыкъ болуб келгенбиз... Жаш тууса берирге айтхан саугъангы хазырлагъанмыса? Къайдады бизни саугъабыз?!

Къанамат. *(Абызыраб, не айтыргъада билмей)* Э... э... тоба, тоба, къайдан чыкъдынг... Кир юйге, къонакъ бол... Мен... неме, билемисе... Сен кечкинлик бер...

Аминат. Бизни арталда сакълай болмазенг дейме!.. Келгенибизге кьууандынгмы? Командировканга кялай эди?

Къанамат. Ы-ы... хатасы жокъ эди...

Аминат. Жашында узакъ ёмюрлю, насыблы жашаулу болсун! Жаш тууса этерге айтхан саугъанг къайда?

Къанамат. Саугъамы? Ы-ы... кертада саугъа этерге айтхан ушаем... *(не этерин билмей тёгерегине къарайды, сора эсине тюшюб, столдан шагъырей тиширыуна алгъан къатана жыйрыкълыкъны чыгъарады)*... Саугъамы дейсе? Санга айтханымча бек багъалы саугъа алгъанма... Ма, огъурлу болсун!.. *(къатананы Аминатха береди)*.

Аминат. Сау бол, аллахгъа шукур болсун... унутмагъанса...

Къ а н а м а т. Унутханмы? — Мени кибик адам къа-
ынын къалай унутур?

А м и н а т. Мен'а сагышлы болуб тура эдим... Эсиме
асыры кѣб амап затла келгенден, кѣзюме жукъу кирмей,
жюрегимми жарсыу алыб тура эди.

Къ а н а м а т. Ха, ха, ха,! Да энди ишими кесинг кѣр-
дюнг тынчайдынгмыда? Э — э... сабийнида бир кѣгюзт-
сенг'а!.. Аха, аха... Келчи, келчи, наным, кесинги атанга
келчи, балам,.. у... у... Къарачы, къарачы сен аны къаш-
ыкъларына, бурунчугъунада... Кесиме ушаш алаамат ба-
ыр сыфаты барды!.. Жигит, дуньягъа аты айтыллыкъ
адам боллукъду! Жаш туугъаны иги болду, жаш юйге
ырысхы келтиреди, къыза юйню тюр этеди... Ха, ха, ха,!
Ант этеме, бек къууандым, аллах узакъ ъмюрлю этсин!
(ѣнюн алышындырыб) Алай мен сени бир ишинги жарат-
майма, чий сабийнида биргенге алыб сени бу айланыунг,
бир райондан башха районнга жюрюуюнг неге ушагъан
затды? Адамла сени мында кѣрселе не айтыргъа боллукъ-
дула, билемисе? Сени былай айланыунг мени намысыммы
тюшюреди... юйде олтуруб турургъа керек эдинг... Бир ке-
сек тѣзюмюнг болургъа керекди.

А м и н а т. Тѣзюмюнг болургъа керекдими? Сени тѣ-
зюмюнг асыры уллу болур дейме, Къанамат. Алай болма-
са эди анча айны ичинде келиб, неден керекли болгъа-
нымы, бир кѣрюр эдинг... «Тѣзюм» болургъа керекди дей-
се. Сен бла мен бир юйюрлю болгъанлы жылдан артыкъ
болады, алай болгъанлыкъгъа сен юйюм, къатыным, са-
бийим барды деб аны эсгеда алмай, бизни анда, башха
районда атыб, кесинга мында башха жашайса. Бу тюрлю
жашаугъа мени угъай, кимнида тѣзюмю жетмез. (теле-
фон зынгырдайды).

С а к и н а т. (Трубкины алыб) Да... Хау, мындады...
Окьюу кюнюдо... (Мыртазаковха электрически кнопкины
басыб билдиреди).

Къ а н а м а т. (Трубкины алады) Тынгъылайма... Мен-
ме... Иш къолай болсун, жолдаш Ибрагимов. (Жалынчи-
сыракъ) Саулугъугъуз къалайды, юйде сабийчиклери-
гизда?.. Э-э (жѣтел этеди) э-э... хатам жокъду, кюреше-
биз. Райком, сиз бегитген графикни толтурама деб, каби-
нетге кириб, бирда аймай окъуй турама. Окъугъан зат-
ларымдан беш, алты къагъыгъ жазгъанма, сорсагъыз жа-
уаб этерча. Тюз айтасыз. Кесигиз айтханлай. Бусагъатла

кесини билимин кётюрмеген, окъумагъан адам жашаудан артха къалады, аны себебли мен ол сиз райкомда айтхан сёзлени эсимден кетермей кече, кюн деб къарамайма, хамам окъургъа кюрешеме. *(мангылайын сылай)* Юйде нек окъумайсамы? Юйде сабийле окъургъа къоймайдыла, десемада угъай... Сау болугъуз сау кёрюшеик! *(трубканы салады)* *Фу мангылайыны терлегенин кёл жаулукъ блясыйпайды).*

А м и н а т. Юйде сени окъургъа къоймагъанла ким-ледиле дединг?

Къ а н а м а т. Юйдеми? А-а юйдеми? Алай бош лакъырда этиб айтханлыгъым эди... Сена кертида, мени сабийлерим болгъанмы сунган эдинг? Ха, ха, ха! Оллахи, сен тели адамса. Мен аны алдар ючюн айтханма, сена керексиз къоркъуу этиб башлагъанса... Энди ангыладынгмы? Мен санга асыры ашыкъгъандан, командировкада этер ишлеримми этиб бошамай, уруб кетгенме.

Райкомдан соргъанларында уа, юйде окъургъа амалым болмай, мында андан олтурама дегенме. Ха, ха, ха! Сен неге сейирсинесе? Адам ишлеген жеринде ётюрюк айтмай болмайды...

А м и н а т. Къанамат, таза жюрекли адамгъа ётюрюкню айтыр кереги жокъду.

Къ а н а м а т. —Сен ишинг болмагъан жерге кесинги сукъма! Бир жукъда ангыламай эсенг, жерингде тынч туруб тур!

А м и н а т. Ётюрюкню кёб айтыуучунгу мен кесим сынагъанмада, андан айтханлыгъымды.

Къ а н а м а т. *(Ачыууланыв)* «Кесим сынагъанма!» санга къачан ётюрюк айтханма? Болмагъан затланы нек жаншайса?

А м и н а т. Айхай, санга неда башха туююлдю. Адамны алдагъан санга бир затхада тергелмейди. Мени къатынга ала туруб школдан, окъуй тургъан жреимден айыра туруб сен манга аз ётюрюкле айтмагъанса. Бир кесекдена, буаз болгъанымлай, халынг арталда тюрлениб, сен мени бир затхада санамай, башха районда жашау этиб тураса. Айтхан бирни этесе, этген'а башхасын этесе. Сёзюнг бек татлыды, жюрегинга таштанда къатыды!

Къ а н а м а т. Сен телиле жаншама. Тамамды! Сен сабийни ёстюр, окъуу, иша къачанда табылыр.

А м и н а т. Сен мени насыбсыз эткенсе.

Къ а н а м а т. Аузунгу кыс! Къайда тургъанынгы унут-
ма! Мында сени жаншагъан сёзлеринги адам эшитсе, мен
башыммы тышына чыгъармазлыкъ болдукъма.

А м и н а т. Сен манга кычырма... Мен бери сен манга
дуњяны аманын айт, уруш деб аны ючюн келмегенме,
шмалсыз болуб, сенден болушлукъ излей келгенме. Сени
быллай адам болгъанынгы алгъын билсем эди, къатыма-
да къоймаз эдим.

Къ а н а м а т. (*Къоркъаракъ*) Аминат, санга не бол-
гъанды? Сени мен бир заманда былай ачуулашыб кёрме-
генме... Сени жарсуунгу мен ангылайма... алай не этерик-
се... конечно, сабий туугъандаг сора мен санга бара ту-
ругъа керек эдим, алай ангылаймыса... заман болмай,
ары-бери командировкагъа бара... ангылаймыса?..

А м и н а т. Ангылайма, барында ангылайма... (*теле-
фон*) *зынгырдайды. Сакинат Мыртазаковха кнопканы ба-
сыб билдиреди*).

Къ а н а м а т. (*трубкины алады*) Алло, тынгылайма...
Ахшылыкъ кёр! хау... ха, ха, ха! Сиз къайгъы этмегиз,
хар затны кереклисича этгенбиз. Ы-ы? хау. Бизни район-
да сатуу ишибиз аман туююлдю. Эки жангы тюкен иш-
легенбиз. Октябрь байрамында ачар умутубуз барды. Бу-
сагъатда керекли хапчюклеге заявка бериб турабыз. не-е?
Лашкутаев бла Къайтмазовнуму? Собранияда ахшы керек-
лисича согъуб, оноулашыб, къуллукъларындан чыгъар-
гъанбыз. Аллаи эски ниетли хауле-адамла бизге керек
гуююлдюле. Ала сабийли къатынларын къойуб, изларын-
дан тарыктырыб айландырадыла... Былагъа совет за-
конну кючюн танытыргъа керекди. Тюздю. Ахшы. Сау кёр-
юшейик! (*трубкины сала*) Кёрдюнгю, мен къаллай
ишлени айырыб кюрешеме?.. Асыры ишим кёбден туура
жукъларгъада заманым къалмайды. Да, уллу адамны—
ишида уллу болады. Заманым аз болгъанын эди кесинг-
да кёрдюнг, жюрегинг тынчайсы. Бюгюн командировкам-
мы юсюнден доклад къагъыт жазыб бошасам, бир амал
табыб санга келмей къалмам. Охому? Эндиуа манга иш-
лерге керекди...

Къанамат олтуруб неле эседа жазгъанча этеди. Аминат мудахды
не этеринда билмейди. Сабичик жилаиды, апасы аны жубатады.
Приемныйге Мыртазакова Фатимат киреди.

Ф а т и м а т. Кюн ахшы болсун.

Сакинат. Сау бол.

Фатимат. Къанамат кесиндеимди?

Сакинат. Кесинде болгъанлыкъгъа, бюгюн бир кишида жиберме дегенди. Бусагъатда политэкономияны окъуй тургъан заманыды.

Фатимат. Нальчикден, командировкадан къачан къайытханды?

Сакинат. Ол дегениг?

Фатимат. Ангыламагъан кибики этме. Сизни таматагъыз командировкагъа къайры барыб келгенин билмеймисе?

Сакинат. Да командировкагъа барыб болса эди билдир эдим, алай бармагъан жеринде баргъанды деба къалай айтайым?

Фатимат. Сен лакъырда эте болурса дейме. Сизни таматагъыз Къанамат мени эримди... Сени бла жаншай турургъа мени заманым жокъду. Гитче сабийчигибиз бек ауруйдта, аны эриме билдиррге, элден салыб келгенме мында иги докторла бар эселе, айтыб сабийге къаратса деб. Жер туюкден табарлыкъ эсенгда сен мени эрими манга таб!..

Сакинат. Мен санга бир кере айтханма. Сени эринг бош ютйюлдю, бюгюн окъугъан кюнюдю деб... Алай кирмей болмайма дей эсенга ма эшиги, угъай демейме.

Фатимат. Сау бол! *(Фатимат терк окъуна эшикни ачыб кабинетге киреди эмда Къанамат Аминатны къучакълай тургъанын кӛред; тынч, жаллай барыб, штап штап, этдириб Къанаматны жиягъына урады)* Ма санга командировканг ючюн, ма санга хаулелигинг ючюн!...

(Къанамат асыры абзырагъандан жукъда айталмайды.

Аминат бир затда ангыламай, сейирсиниб къарайды).

Къанамат *(Паузадан сора)* А?.. не-не болгъанды... Фа...фа-Фатимат?

Фатимат Бюгюнден арысында мен санга Фатимат туююлме.

Къанамат. Ан юйюнге... Фа-фа-фа...

Фатимат. Сен тилсизми болгъанса? Неге фа-фа-фа дейсе? Быллай бетсизликге жеткенден эсе, сен кертида тилсиз окъуна болгъай эдинг! Сени не бетинг, не жюрегинг, не адамлыгъынг жокъду!

Къанамат. А-а?... э... у...

Аминат. (Ачвуланыб) Сен базарда сатыу этиучю аман къатынлагъа ушаи, не талау излеб келгенсе бери?!

Фатимат. Сен аузунгу къыс, ансы сангада къол жетдирirme!

Аминат. Кесинг къыс! Санга аны жиякъларын тюр-ге ким эркинлик бергенди? Санга мында не керекди!

Фатимат. Манга бу сорууланы этген сен кимсе, бий-чехан? Манга не керек богъаны ол сени ишинг туююдю, санга кереги неди? Хайда, мындаи думп бол, алай болма-са, атаммы жапы ючюн деб айтама, арт этегинги башы-нга къаблаб эринге алай жиберirme!

Аминат. Бу тиширыуу тели болур дейме. (Къанамат-ха) Мени ким болгъаныммы сен мынга айтыб ангылатчы.

Къанамат (Абызыраб) Э... А... а... Аминат сен ачыууланма, анга айтыр кереги жокъду...

Фатимат Угъай, андан эсе бу тиширыугъа мени ким болгъаныммы айтсанг игиди.

Къанамат. Къойугъуз, къой, муну не айтыр кереги барды, фа-фа-Фатимат...

Аминат Сен неге тынгылайса, мени ким болгъаным-мы бу тиширыугъа нек айтмайса?

Къанамат. (Абызыраб) Э... А... а... Аминат сен манга айтыр кереги жокъду, тынгылаб турургъа керекди.

Аминат. Не-е? Айтыр кереги жокъдуму? Мени на-мысым тазады, манга ишни букътурур кереги жокъду.

(Фатиматха бурулуб) Бу мени эримди.

Фатимат. Эрингмиди? Сен бу кишини къатынымы-са? (Къанамат къолу бла Аминатха айтма деб билдирир-ге юрешеди).

Аминат. Хау, къатыныма! Ма-а бууа бизни сабий-бизди! (Къанамат къоллары бла кесини башын тутады).

Фатимат. Сора къатыныса, сабийигизда барды? Алай мыды? (Къанаматха) Сен бетсиз, чыртда уяты болмагъан адам кере эдим... Экибиз эр бла къатын болуб жашагъан-лы он жыл болады. Сен мени юч сабийими атасыса. Мен ёмюрюм сени бла кетер, сабийлепида адам этербиз, ке-сибизда насыблы жашау этербиз деб умут эте эдимда, аман алдандым кере эдим... Сени иесиз къалгъан хауле-итден бир башхалыгъынг жокъду! Сен мени командиров-калагъа жюрюйме, ишим къуллугъум кёбдю деб алдаб тургъанса. Эндиуа манга хар зат ачыкъ болду. Сени кир

ишлеринги энди мен толусунлап билдим. Бизден сорада сени күйюрюнг, кьатынынг, сабийинг бар кёре эдим. Сен мени элден районнга андан чакъырмай кёре эдим!.. Энди мен сени харам ишлеринги барында билдим!..

Эси ауады. Къанамат асыры абзырагъандан не этеринда билмей шинтикге олтурады. Аминат терк окъуна графинден стаканига суу куйуб, аузу бла Фатиматны бетине суу бюркеди. Фатимат эс алгъанында, аллында Аминатны кёредди.

Къанамат. *(Шинтиктен секириб кьобады, кесин эшик таба атады, тышындан адам кирмесин деб, эшикни кьаты жабады эм кьолларын эшикни сабындан айырмайды)* Э... э... билемисе Аминат, ант этеме, сен манга инаныргъа керексе!

Аминат. Угъай, энди санга инаныу жокъду!.. Сен кир инетли, бетсиз, юятсыз, эмда жүрексиз адамса!..

Къанамат. *(Эшикни тутханлай)* Мен кир инетли, юятсыз адаммамы?

Аминат. Хау, сен бек аманладан бирисе! Сен мени къалай айтыб алдагъанса? Къагыным ёлгенди, сабийлерим'а жокъду демегенми эдинг? Эндиуа барыда ётюрюк болуб чыкъды. Бу хариб тиширыуну алдагъанынг аны сабийлерин ёксюз этгенинг санга аз кёрюнуб... менида ариу, татлы бал сёзле бла алдаб, эшигими жабхан сенсе.

Къанамат Тохта, Аминат, акъырын сёлеш, адам эшитир.

Аминат. Эшитсинле, манга башха туюлюдю, сени ким болгъанынгы барыда билсинле! Мени жашаумму, насыбыммы эмда панысыммы сындыргъан адам сыфатлы бёрю-сенсе. Сени сёзлеринг жумушакъ, татлы кёрюнгенликге, ичинг кирди, жүрегинга ташды! Манга этген аманлыкъларынгы барында сен бу кьатапа кесек бламы жабаргъа умут эте эдинг?

Къанамат. Аминат, Аминат...

Аминат Угъай, мен ол хыйлачылыкъгъа жол бермем. *(кьатапа кесекни бетине быргъайды)* Ма мушу бла сен кесинги юятсыз бетинги жаб! Алай мындан арысындауа, кесинге сакъ бол.

(Фатиматха) Фатимат, эгечим. Сен манга кечкинлик бер, мен сени аллында терсме. Терслигимда неди десенг, Мен кесимми бу юятсыз адамгъа алдатыб, сени жарсытханлыгъымды. Менда санга ушаш бу хаулеге кесимми ал-

датыб эшигимми жабханма... Алайтда, биягында даулашыб сени жүрегинги кыйнаганым ючюн кечкинлик бериринги мен сенден тилейме.

Сабийн ёшюнюне кьаты кьысханлай Аминат кесин эшикге атады эмда Къанаматны бир жанына тюртюб чыгыб кетеди).

Къанамат (мангылайыны, бетини терлегенин сюрте) Э-э Фатимат, жаныммы кыйыры, сен манга кечхинлик бер, тилейме эшигимми жабма... неме... сени жарсытханым ючюн... Энди ол озган затланы унутурга керекди, мени ол тишируу кеси алдаган эди, менде терслик жокьду. Алай сен сёз, дауур этерге кьалсанг мени намысым тюшерикди, авторитетим жокь боллукьду... Мени танымаган районда киши жокьду, тамата кьуллукьчуланы аллындада намысым аман туююлдо. Энди сен тарыкьсанг, мени эшигимми жабарлыкьса. Сен ангыларга керексе, манга бир зат болса, мени кьуллугьумдан кьыста сала, сабийлерибизге кыйынлыкь тюшюрге боллукьду...

Фатимат. Сабийлеге кыйынлыкьмы? Ала бусагьатдауа аламат жашаганмы сунаса? Сени сабийлеге жанынг кьачандан бери ауруб башлагьанды, аланы кыйгысынын кьачандан бери этиб башлагьанса?..

Къанамат. Тоба, тоба, алай айтма, ант этеме мындан арысында сёз береме...

Фатимат. Сени адамлыгынгы, сёзюнгюда чырта багьасы кьалмагьанды. Санга адам ийнаныб жарарыкь туююлдо... хар айтхан сёзюнг ётюрюкдю. Аузунгдан чыкьган сёзлеринг бал кирик болсалада, этген ишлеринг'а аданмы жүрегин кюйдюрген этелле, жашауубузну бузалла. Угьай, шунехум, эндиге дери тёзгенимда кёбдю! Сени кирик итлени кир жүрөклерин халкьга ачарга керекди... Этиб айланган аманлыкьларынг ючюн сени кьаты жауабха тартырга керекди!

Къанамат. Фатимат, сен неле айтаса, аллахынг ючюн эшигимми жабма!.. Сабийлеге жанынг аурусун, аланы ёксюз этме!.

Фатимат. Сабийле ёксюз болмазла!.. Аланы ёстюрге манга совет власт болушур... Мен, аланы аналары, сау болсам, алагьа ёксюзлюк жетдирмем... Алай сен'а бюгюнден ары алагьа ата туюлсе!.. Менда сабийледа сени харам этебиз!..

Фатимат женгил чыгыб кетеди. Қыанамат асыры абзырагъан-дан не этерин билмей сын қыатханлай қыалады. Телефон зыпгырдайды. Қыанамат телефонга қыолун акъырын узатады).

Ол неле деди... сени кибиклени жауабха тартыргъа керек-дими деди... тоба, тоба, тоба... Эшигимми арты жабылыды-та қыалды! *(трубкины акъырын алады)* Сени кибиклени жауабха, тартыргъа керекди... Ай, ай, ай... (эс алыб) Угъай, угъай... Сени угъай, бир башха адамны юсюнден айтханлыгъымды... Қыатапаны ала келми дейсе? Кечкилик бер, хазна келалмам... не-е? Заманым жокъду, ангылаймыса, бармайма... *(трубкины салады)* Тоба, тоба, тоба, энди не этейим, эшигим жабылдыда қыалды!

С а к и н а т Жолдаш Мыртазаков, сени райком партияны секретары чакъырады.

Қ ы а н а м а т. А-а? не-е?! *(Ачыудан не этерге билмей, эки қыолу бла башын сермеб тутады эм акъырын шинтикге олтурады.)*

С а к и н а т. Қёрдюгюзмю, башда акъыл болмаса, иш алай болады. Қыайгъырмаз, аллай хауле адамланы юйретирге керекди.

Ж а б ы у

1. БЕЛЮМ

Малкъар халкъны «Аслемей» деген тебсеую.

Бу тебсеуге малкъар халкъы бек эртде заманладан бери тебсейди. (Бюгюн бизге белгили хапарлагъа кёре, «Аслемей» XVII ёмюрледе тебселиб башланганды). Аслемей дагъыда аны киби халкъны ариу тебсеулери бурун патчалхлыкъны заманында халкъ искусствогъа саналыб, театрлада эм аны киби башха жерледе халкъгъа кёрдююлмегендиле.

1934-жылда Къабараты-Малкъар АССР-ни Ленини Ордени бла саугъалапган кюн, Нальчик шахарда къабарты-малкъар къырал ансамбили бу тебсеую халкъгъа уллу площадда кёрдюзгенди. Андан бери «Аслемей» халкъны эм сыйген тебсеулери бирине саналыб, хар бир театрда, клублада, колхозлада эмда къууанч тойлада тохтаусуз тебселеди.

Бу тебсеую уллу ансамбилле тебсер ючюн хар бир бёлюмюн жарашдырыб орус тилинде балетмейстер М. Шайдук бла режиссер И. Рахаев жазгъандыла.

Къарачай-Малкъар тилге Д. Кубанов кёчюргенди.

АСЛЕМЕЙ

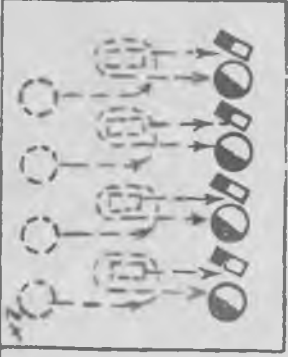
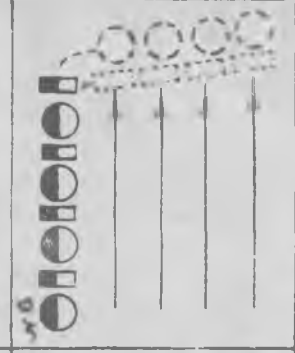
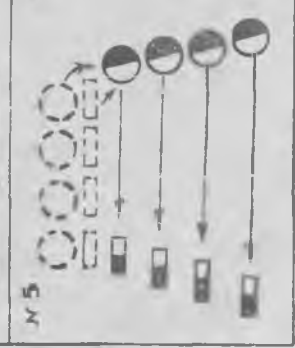
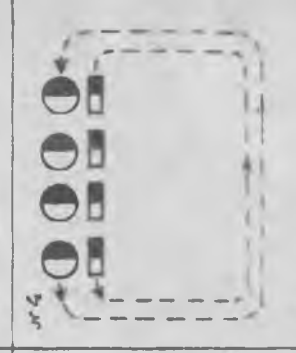
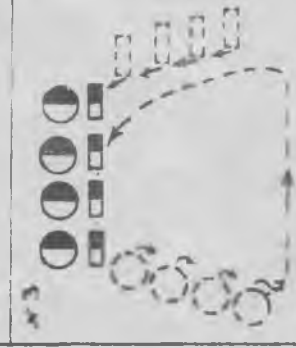
Халкъ муз. ишлеген — С. Панков

Жышталы

Бошалды

Таблицу схем

КЪАРАЧАЙ — МАЛКЪАР ТЕБСЕУ

«А слемей» (и стемей).

А. Тебсеуню болуму:

Тебсеуню башларны аллында, 1-чи суратда кёргюзю-люнгенча, аллары бир-бирлерине айландырыб кызла сценаны онг жанына жашлада-сол жанына ариу тизиледи. Къобузчула сценаны арт жабууну къатында кызла бла жашланы ортасында тохтаб, 16 тактны биринчи эки белюмюн согъуб башлайдыла. Къобузчула согъуб башлагъанлай тебсеучюле бары бирден жарашыб, мардасындан оздурмай тауш ете, бир-бирине жарыкъ къараб ариу къарс урадыла. Тебсеуню башлануун бильдирир ючюн къобузчула 1 тактны экинчи белюмюн кючлю аккорд бла бошаргъа керекдиле. Ол кезиуде жашла кызлагъада жарыкъ къараб, бирден онг жанларына буруладыла.

1-чи фигура:

Тартыуну 1-чи белюмю согъулады

1—8т. Онг жанларына бурулгъанлай жашла сол кулисаны узунлугъу бла озуб, къобузчуланы аллары бла ётюб, кызла таба барадыла. Кызлада къубулуб, жашлагъада кёз жетдире тургъан — жерлеринде тебсейдиле. 8-чи тактны аягында жашла кызла бла генглешедиле.

Тартыуну 2-чи белюмю согъулады

9—16т. Жашланы тизгинлери кызланы тизгинлери бла-тенглешгенлей жашла бирден онг жанларына буру-

луб, азчыкъ кызла таба илиб аны бла кызланы тебсеуге чакъыргъанларын бильдириб, бары бирден тебсей-тебсей 1-чи суратда кӛргюзюлгенча, сол кули-салагъа жетиб орунларында тебсейдиле.

Тартыуну 1-чи бӛлюмю согъулады

1—8т. Ол кезиуде кызла ышарыб, тебсерге жашлагъа разылыкъ бильдире, онг жанларына бурулуб, къубулуб, кӛзлерин енишге къаратыб, сценаны а.т. жаны бла барыб, сол жанларына бурулуб жашланы аллары бла озадыла (3-чю сур).

Тартыуну 2-чи бӛлюмю согъулады

9—16т. Ол кезиуде къобузчула кючлю аккорд бередила. Жашла кеслерин жарытыб бир-бирде «асса» деб кычырыб, санларын таукел кымылдатыб, озуб баргъан кызлагъа жетиб хар жаш хар кызны къатында онъ къолун кызны сырт жаны была тюз тартыб, сол къолун бюгюб кызла бла бирге барадыла. Кызлада къолларын бюгюб бир кесек ёрге кӛльтюрюб, ариу къубулуб кеслерин учуб баргъан къанатлылагъа ушатыб, жашланы биргелерине барадыла.

Тартыуну 2-чи бӛлюмю согъулады

1—16т. Ол халда жашла кызладан кӛзлерин айырмай, кызла бла бирге сценаны тегерегине бир къат айланадыла (солдан онгнга). 4-чю сур.

Тартыуну 3-чю бӛлюмю согъулады

1т. Тепсеучюле сценаны арт къабыргъасына жетгенлей, къобузчула кючлю аккорд бередила. Ол кезиуде жашла бары бирден къолларында енишге ийиб онг жанлары бла артха буруладыла; ол халда кӛзлерин кызлагъа къаратханлай биринчи тактны екынчи бӛлюмюнде онг къолларын бюгюб, сол къолларында бир жанына тутуб ызларына тебрейдиле.

Кызлада жашлача онг жанлары бла ызларына бурулуб, жашла бла бирге тебрейдиле.

2—10т. Ол халда жашла кызыланы сол кулисалагъа жет-
11—16т. дириб, ерлай сол жанларына бурулуб, кызыла-
дан айырылыб тебсей, артха кетедиле. Кызыла кука-
ланыб, жашлагъа къарай, орунларында тебсейдиле.
Жашла 16-такты аягъына онг кулисалагъа жетиб
тохтайдыла (5-чи сурат).

Тартыуну 3-чю бѣлюмю согъулады

1—8т. Ол кезиуде къобузчула кючлю аккорд береди-
ле. Жашлагъа башчылыкъ етген жаш чартлаб, аяклары-
ны бурнунда сценаны ортасына чыгъыб, кесини кызы
жѣнгерине къараб, тебсеуню 2-чи номеринде кѣргю-
зюлгенча не усталыгъында салыб тебсейди. Санла-
рын тюрлю-тюрлю ойнатыб, бармакларыны бурнун-
да кызы жѣнгерин тебсеуге чакъырады. Бир заманны
кызы турсунмагъан кибиб этиб, нѣгерлери бла къарс
уруб турады, алай артда къобузну ариу согъулгъа-
нына, къарсны ариу къагъылгъанына эмда жашны
кемсиз ариу тебсегенине тѣзалмай, жашны аллы-
на чыгъады.

9—16т. Кызы къолларын къанатлыча кымылдата, сюзю-
люб жашны тѣгерегине айланады. Жаш кѣзлерин
кызыдан айырмай, кѣзюн-къашын жарытыб, тебсей-
ди. Сора кызы бир кере тѣгерегине айланганлай,
жаш сол къолун кѣкюрегине бюгюб, онг къолунда
кызы таба тюз тутуб, кызыны ызыннан барады.
Алай бла 16 такты аягъыны кызыны кызылагъа
жетдириб, кызыны аллында аллына илиб, аякларыны
бурнунда кесини орнуна кетеди.

Тартыуну 4-чю бѣлюмю согъулады 2-чи джашны тебсеую.

1—8 т. Экинчи жаш чынгаб сценаны ортасына чыгъады.
Бир тебсей, бир тѣгерек бурула кесини кызы жѣнг-
рини аллына барады.

9—16т. Кызыны аллына жетгенлей, жаш санларын ойна-
тыб тебсейди. Ол кезиуде кызы жашны аллына чы-
гъыб, 1-чи барыу бла экисида онгдан солгъа сценаны
тѣгерегине бир къат айланадыла. Алай бла кызыла-
гъа жетгенлей кызы орнуна барады, жашда кызыны

аллына иилиб, аякъларыны бурнунда тебсей ызына кетеди.

3-чю жашны тебсеую
Тартыуну 5-чи бѣлюмю согъулады

На 1—8т. Экинчи жаш орнуна кельгенлей, ючюнчю чартлаб чыгъыб, 1-чи барыу бла онгдан солгъа, сценаны гегерегине бир къат айланады. Сора тегерек бурулуб сценаны ортасына чыгъыб, 4-чю барыу бла санларын ойнатыб тебсейди. Алай бла, тебсей-тебсей, кызыны аллына барыб тебсерге чакъырады.

1—8т. Кызы кѣзлеринда энишге къаратыб, къубулуб, къолларында бир кесек бюгюб, аллына туруб, ызындан сюрюб кельген жашныда еслеменген кирик етиб. 1-чи барыу бла солдан онгига, сценаны тегерегине бир къат айланадыла.

9—16т. Алай бла, сценаны ортасына жетгенлай кызы тегерек бурулуб тебсеу бла орнуна келеди. Жашда тегерек бурулуб, бармакъларыны учунда, 2-чи барыу бла кызыны ызындан барады. 16 такты аягъында кызы «бир» дегенлей орнуна сюеледи, жашда тегерек бурулуб, орнуна тебсей кетеди.

4-чю жашны тебсеую. Тартыуну 6-чы
бѣлюмю дженгиль согъулады.

1т. Тертюнчю жаш чартлаб чыгъыб, ёрге секириб, эки кере бурулады. Бурулуб бошагъанлай, сол тобугъуна иилиб, онг къолун бир жанына тутуб, сол къолунда къамасыны башына салыб, кеси кызын тебсерге чакъырады.

2—4т. Кызы жашны аллына чыкыгъанлай жаш секириб аякъ юсюне туруб, кызыны ызындан тебрейди. Алаи бла экисида сценаны джарымына тегерек барыб, сора тегерек бурулуб (кызы кысха бурулмаиды). ызыларына барадыла. Къалгъанла къарсны тохтаусуз урадыла. Бир-бирде «къарс-къарс» деб кычырадыла.

5—8 т. Кызы тегерек бурулуб, бир кесек бир джанына тохтаб, къалгъанла бла къарс ура «кѣргюз энди усталыгъынгы» дегенча, жашха къараб ышарады.

9—12 т. Жаш кызыны аллында бетин юялтмазгъа кюрешиб нёгерлеринденда иги тебсерге кюреше, ёрге чынгаб эки кере бурулуб, бармакъларыны юсюне тюшеди. Бармакъларыны юсюнде аякъ бюгюб тюрлю-тюрлю тебсеулени тебсейди. Бир кесекден жаш ёрге секириб, эки къат бурулуп, 5-чи барыу бла тебсейди. Алай бла бир-эки кере бурулуб, 3, эм 6-чы барыу бла да тебсейди. Сора тобукъларында тегерек бурулуб, секириб, къобуб, жаш аякъларыны бурунунда кызына джетиб, 1-чи барыу бла сценаны жарымына барыб ызларына къайтадыла.

15—16т. Қыз тенглерине къошулады, джашда кызыны аллында баш уруб, бармакъларыны учунда тенглерине къайытады.

3-чю кёлюм (барыда тебсейдиле).

Тартыуну 1—2 бёлюмлери дженгиль согъуладыла.

1—2 т. Жашла барыда тебсеу бла кызыланы алларына келиб, алларына илиб, аланы тебсеуге чакъырадыла.

3—8 т. Қызла онг жанларына бурулуб, жашла бла бирге сол кулисаланы къаты бла сценаны арт къабыргъасына дери барыб, бары бирден алларын залгъа айландырадыла.

1—8 т. Жашла бирден алгъа чыгъыб, хар бири не усталыкъларында салыб, 8 тактны тебсейдиле. Қызла 7-чи тактны аягъында 1-чи барыу бла хар бири кесини жашыны тегерегине айланадыла. 8-чи тактны аягъына жашланы онг жанларына чыгъыб тохтайдыла.

9—16т. Жашлада тегерекге бир кере айландырыб, кызыланы сценаны аллына дери элтедиле. Алайда «бир» дегенлей, сол тобукъларына илиб, онг къолларын кызыла таба тутуб, сол къолларын къамаларыны башна саладыла. Ол заманга кызыла тебсегенлерин тохтатыб, къолларын енишге иедиле. «Эки» дегенлей джашла ёрге туруб барыда бирден залла адамлагъа, алларына ииледиле (7-чи сур).

Д ж а б ы у и л е д и.

Тибсеуню ангылатыу.

Тибсеуню башларны аллында, барыда онг аякъларын бир кесек алгъа тутадыла, сора къобуз тартууну 2-чи бёллюмюн сокъгъанлай, бир тактны ичине онг аякъларын бюгедиле.

Жашланы 1-чи барыулары.

«Бир» дегенлей, онг аягъын алгъа узатыб табанына салады. «эки» дегенлей, сол аягъыны бурнун онг табаныны къатына салады;

«Юч» дегенлей онг аягъын балагъына салады. «Бир» дегенлей онг аягъыннан ёрге секириб, сол аягъын ёрге кётюрюб артына атады. Экинчи кере сол аягъы бла башлаб, башында жазылгъанча етеди. Алай тебсеген сагъатда онг къолун онг жанына тюз тутуб, сол къолунда кёкюрегине бюгюб унбашларындан миик кёлтюрмей, бармакъларын кысыб алай тебсерге керекди.

Къызланы 1-чи барыулары

«Бир» дегенлей, сол аягъыны бурнун онг аягъыны къатына салады, башын бир кесек енишге тутады.

«Эки» дегенлей, онг аягъын аллына салады. «Юч» дегенлей сол аягъын онг аягъыны къатына салады. Алай бла эки аягъын кезиулешдириб барады. Қолларын алларына тутуб, бир кесек бюгюб, онг къолуну буунун енишге бюгеди, сол къолуну буунун ёргеракъ тутады.

Жашланы 2-чи барыулары

Башларны аллында жаш аякъларыны бурнуна сюеледи. Қъобуз 2-чи тартууну согъады.

1 т. «Бир» дегенлей 1—8-чи тактада ёрге чынгаб, онг аягъына тюшеди, сол аягъын аллына атады. «Эки» дегенлей, 2—8-чи такт. сол аягъын онг аягъыны къатына салады. Онг аягъыны жарымын алгъа чигъарады, ауурлугъун сол аягъына салады.

«Юч» дегенлей 3—8-чи такт. аурлугъун онг аягъына кёчюрюб, сол аягъын алгъа атады.

«Бир» дегенлей сол аягын онг аягыны кьатына салады, онг аягын алгъа атады, аурлугъун сол аягына тюшюреди д .а. к.

Ж а ш л а н ы 3-ч ю б а р ы у л а р ы.

1т. Башлануу биринчи барыудачады. Къобузчула тартыуну экинчи бѣлююн согъадыла. Жаш аякъларыны бурнунда сюеледи. «Бир» дегенлей, ёрге секириб, аякъларын эки жанына атады. «Эки» дегенлей, ёрге секириб, аякъларын чалышдырыб, онг аягын артхатутады .«Юч» дегенлей, ёрге секириб, аякълары джанына атады. «бир» дегенлей аякъларын бирге жыйяды. «Эки» дегенлей, секириб аякъларын эки джанына атады. «юч» дегенлей — бирге жыйяды. «бир» дегенлей, секириб аякъларыны бурнуна тюшеди (табанларын бир кесек тышына тутады).

«Эки»—аякъларына тюз сюеледи. Бу тебсеуде жаш эки кьолу блада кьамасындан тутуб тебсейди.

Ж а ш л а н ы 4-ч ю б а р ы у л а р ы

1т. «Бир» дегенлей, сол аягында ерге секириб, онг аягын бюгеди «эки» дегенлей, сол аягындан ёрге секириб, онг аягын табанына салады. Алай бла эки аягын кезиулешдириб тебсейди.

Ж а ш л а н ы 5-т и б а р ы у л а р ы

1т. Жаш тюз сюеледи. Къобуз тартыуну $2/4$ сагъады. Тебсеу 1—2 тактны тебселеди. Башларны аллы бла аякъларыны бурнунда сюеледи .«бир» дегенлей, онг аягын табанына салыб, сол тобугъун аллына бюгеди. «Эки» дегенлей—джукъда етмейди. «юч» дегенлей—аякъларын кезиулешдиреди «бир» дегенлей — джукъда етмейди «эки» дегенлей — аякъларын кезиулешдиреди. Бюкген аягын бир кесек алгъа салгъанлай барыргъа керекди.

Д ж а ш л а н ы 6-ч ы б а р ы у л а р ы

Тебсеуню аллында жаш эки аягыны юсюнде тюз турады, къобуз $2/4$ тактны ойнаб башлагъанлай, бир тактдан сора онг аягын онг джанына салады.

«Бир» дегенлей, сол тобугъуна илиб, онг тобугъун бир джанына тутады. Онг къолун бир джанына тутуб, сол къолун кёкюреги таба бюгюб тебсейди.

«Эки» дегенлей—джукъда етмейди.

«Юч» дегенлей — ёрге секириб, хамам айакъ бюгеди.

«Бир» дегенлей — джукъта етмейди.

«Эки» дегенлей - бнягъыча айакъ бюгеди, д. а. к.

КИТАБНЫ ИЧИНДЕ:

Малкъар фестивалъ маршы. Ишлеген ком. <i>Н. Давлесов</i>	5
Биргенъе этеме джолумму. Сёзлери <i>А. Эбзееву</i> , ишл. <i>С. Панков</i> .	10
Ленин. <i>Ж. Залиханов</i>	13
Партияны XX съездине. <i>Ж. Залиханов</i>	14
Мурсам бла урсам — <i>Ж. Залиханов</i>	14
Малкъар марш — <i>Б. Гуртуев</i>	16
Партия — <i>О. Хубиев</i>	18
Алаймыды — <i>О. Хубиев</i>	19
Фестивальгъа — <i>Х. Кулиев</i>	20
Иги малчы — <i>Х. Кулиев</i>	23
Осал малчы — <i>Х. Кулиев</i>	24
Москва — <i>А. Байкулов</i>	26
Алгъышлайма фестивалъны — <i>Т. Зумакулова</i>	28
Орденли Къыргъызстаннга — <i>Т. Зумакулова</i>	29
Армияда жашлагъа — <i>Т. Зумакулова</i>	30
Тракторчу жашны сюеме — <i>Т. Зумакулова</i>	31
Ленинни памятнигине — <i>Х. Байрамукова</i>	33
Айт — <i>Х. Байрамукова</i>	34
Суэц канал — <i>Х. Кубанов</i>	36
«Ту — 104» — <i>Х. Кубанов</i>	37
Бююннигю кюн сен сау кел — <i>М. Геттуев</i>	39
Акъ суу — <i>М. Геттуев</i>	40
Емюрге бирге — <i>И. Боташев</i>	42
Алай сюеме сени — <i>И. Боташев</i>	43
Пионерни жыры — <i>А. Соттаев</i>	45
Отличникни атындан — <i>А. Соттаев</i>	46
Къайыт — <i>А. Соттаев</i>	46
Къара къашчыкъ — <i>А. Соттаев</i>	47
Батыр бол — <i>Д. Кубанов</i>	48
Суратчыгъа — <i>Д. Кубанов</i>	49
Таулу танго — <i>Д. Кубанов</i>	50
Туугъан джуртума — <i>А. Эбзеев</i>	51
Биринчи май — <i>А. Эбзеев</i>	52
Къаргъа бла тюкю (орусчадан) <i>Аз. Эбзеев</i>	54
Бёрю бла кёзю (орусчадан) <i>Аз. Эбзеев</i>	55

Бюрократ Интермедия — <i>И. Рахаев</i>	57
Эй, сиз! Пьеса — <i>А. Кеслер</i>	61
Сёзю татлы журеги, къаты, пьеса: — <i>И. Рахаев</i>	85
Таулу колхоз асламей	103

СПОЕМ ВМЕСТЕ

Репертуарный сборник
(на карачаево-балкарском языке)

Редактор *И. Рахаев*

Художн. редактор *И. А. Ефимов*

Технич. редактор *С. Чотиев*

Корректор *Х. Кулиев*

Сдано в набор 4/IV 1957 г. Подписано к печати 30/V 1957 г. Д—02666. Бумага 84x108 ¹/₃₂ 3,62 Физич. печ. л. 5,94 Условн. печ. л. 4,46 уч.-изд. Тираж 3000 экз. Заказ № 2268 Цена 2 р. 25 к.

Фрунзе. Типография № 2 Главиздата Мин. культ. Кирг. ССР

Бағасы ~~2-с-25 т~~

2312.

25